

TAKRİR-İ İMAN VE İSLAM ADLI ANONİM ESERİN METNİ VE DİL İNCELEMESİ THE TEXT AND THE LANGUAGE STUDY OF THE ANONYMOUS WORK CALLED TAKRİR-İ İMAN VE İSLAM

Ebubekir ERASLAN*

Öz

İlmihal kitapları Müslüman olmak neyi gerektirir gibi sorulara verilen cevapları içeren eserlerdir. Klasik Osmanlı Türkçesi Devrinin son dönemlerinde yazılan “Takrir-i İman ve İslam” adlı eser, anonim bir ilmihal kitabıdır. İslamiyet’in asırlar boyu bayraktarlığını yapan Türkler, diğer Müslüman topluluklardan farklı olarak İlmihal yazmaya çok büyük bir önem vermişlerdir.

XIV. yüzyılda Anadolu coğrafyasında başlayan Türkçe ilmihal kitabı yazma geleneği diğer asırlarda hem sayı hem hacim açısından artış göstermiştir. Bu artışın en büyük sebebi de ilmihal kitaplarının basit, sade ve açık bir dile sahip olması ve daha çok halk için yazılmış olmasıdır.

“Takrir-i İman ve İslam” da hem Klasik Osmanlı Türkçesinin (XVI-XIX.) hem de Yenileşme Devri Osmanlı Türkçesinin (XIX-XX.) özellikleri bulunmaktadır. Bir dil döneminden başka bir dil dönemine geçerken dilin yeri geldiğinde eski yeri geldiğinde yeni öğeleri barındırabileceği bu makalede görülebilecektir.

“Takrir-i İman ve İslam” hareketli bir eserdir. Metnin okunuşunda yazıya bağlı kalınmakla birlikte konuşma dilinin tüm canlılığı dönemin Türkçesine göre verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İlmihal, Türkçe, Konuşma Dili, Klasik Osmanlı Türkçesi, Yenileşme Devri Osmanlı Türkçesi.

Abstract

The books of catechism contain the answers given to questions such as what is required to be a Muslim. Takrir-i İman and İslam an, which was written in the late period of Classical Ottoman Turkish Period, is an anonymous book. The Turks, who have been the flag-bearers of Islam for centuries, gave great importance to the writing of catechism books in a different way than other Muslim communities.

XIV. the tradition of writing books in Turkish language, which began in the 18th century in Anatolia, increased in number and volume in other centuries. The most important reason for this increase is the fact that the written books have a simple and clear language and are mostly written for the public.

Both the classical Ottoman Turkish (XVI-XIX.) and the Innovation Era Ottoman Turkish (XIX-XX.) have characteristics in are “Takrir-i İman and İslam “. It can be seen in this article that when the language of the language is passed from a language period to another language period, it can accommodate new elements when it comes to the old place.

Takrir-i İman and İslam is a work of art. Although the reading of the text remains attached to the text, all the vivacity of the spoken language has been tried to be given according to the Turkish of the period.

Keywords: Catechism Book , Turkish, Speech Language, Classical Ottoman Turkish, Innovation Period Ottoman Turkish.

GİRİŞ

Din insanlara yön verip onları iyi ve faydalı şeyler yapmaya yönelten bir hayat nizamıdır. İnsanlık tarihinin her döneminde din, canlılığını korumuş ve insan hayatının ayrılmaz bir vasfı olmuştur. Bedeni ihtiyaçları karşılamak nasıl hayatın bir gereği ise manevi varlığın devamı da ruhi ihtiyaçlarının karşılanmasına bağlıdır. Onun bu ihtiyaçlarını karşılayan en köklü müessese ise dindir. İnsanın yüce bir kudretin mevcudiyetini kabul edip ona yönelmesi, dua ve niyaz ile ona sığınması, doğuştan getirdiği sığınma, güvenme ve bağlanma duygularının en güzel karşılığıdır. (Altınkulaç, 2012, 6) Bu karşılıkları, duyguları halka aşılacak; halkın bunlara erişimini daha da kolaylaştırmak amacıyla geçmişten bugüne ilmihaller yazılacaktır.

İlmihaller; başta iman konuları olmak üzere İslam’ın fert ve toplum hayatıyla ilgili emir ve yasaklarını, Müslüman toplumların geleneklerini, İslam bilginlerinin görüşlerini kısaca ve öz olarak anlatan tartışmalardan uzak, sade, net ve de dini ilimlerle meşgul olamayan halk kesimi, hassaten çocuklar, buluş çağına ulaşmış gençler ve eğitime yeni başlayan talebeler dikkate alınarak yazıldığı anlaşılmaktadır.¹

Klasik Osmanlı Türkçesi Devresiyle (XVI-XVIII.) Yenileşme Devri Osmanlı Türkçesi (XIX-XX.) arasında bir geçiş devrinin ürünü olan olan “Takrir-i İman ve İslam” adlı anonim ilmihal kitabı; İslam’ın inanç ve ibadet esaslarını Müslümanların günlük hayatta karşılaşılabilecekleri dünya ve ahiretle ilgili meseleleri doğrudan halka yönelik olarak ele alan pratiğe yönelik bilgiler mecmuasıdır.

* Öğr. Gör., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Türk Dili Bölümü, ebubekieraslan@mu.edu.tr

¹ İsmail Kara, anonim bir eser mahiyetinde olan Birgivi’ye yapılan atıflar sebebiyle, ondan sonra yazıldığını tahmin ettiği Mızraklı İlmihal isimli çalışmasını giriş kısmında, bu eserlerin büyük kalabalıklara yönelik olarak yazıldığını ifade etmektedir (Bakınız: İsmail Kara (1990). *Mızraklı İlmihal*. İstanbul: Çıdam Yayınları, s.6.

Makalenin temel temel amacı, Arapça gramer bilgisi çok güçlü olmayan bir kimsenin sade, kolay ve anlaşılır bir üslupla kaleme aldığı hareketli bir eserden hareketle Klasik Osmanlı Türkçesi Devresinden, Yenileşme Devri Osmanlı Türkçesine geçişin bir anda olmadığını, bu geçişin biraz eski biraz yeni öğeleri içinde barındırdığını göstermektir.

a. İlmihal Kavramı

İlmihal, “ilim” ve “hal” kelimelerinden oluşmuş bir isim tamlamasıdır. Sözlüklerde “davranış bilgisi”, “din kaidelerini öğretmek üzere yazılmış kitap” (Devellioğlu, 2005, 429), “akaidin kavaid-i esasiye ve ibtidaiyesi ile namaz abdest vesair malumat-ı diniyyeyi çocuklara öğretmeye mahsus kitap” (Sami, 1312, 139) şeklinde tanımlanmaktadır. Terim olarak “inanç, ibadet, muamelat (günlük yaşayış), ahlak konuları, yer yer büyük peygamberler, ayrıca Resul-i Ekrem’in hayatına dair özlü bilgileri içeren el kitabı” (Kelpetin, 2000, 139), “bir Müslüman’ın günlük yaşantısında lazım olan, kul ile Allah ve kulların kendi aralarındaki ilişkilerindeki düzenleyen ve herkesin bilmesi gerekli olan bilgileri ihtiva eden ilim” (Erdoğan, 1998, 194), “öncelikle inanç esasları ve ibadetleri, İslam’ın fert ve cemiyet hayatına dair ortaya koyduğu prensipleri, tavsiye, emir ve yasakları ile Müslümanların tarih boyunca bu prensipler muvacehesinde kazanmış oldukları örf, anane ve ibadetlerini bir de İslam alimlerinin anlayış ve uygulamalarını ihtiva ettikleri için Müslüman bir ferdin baş ucundan eksik edemeyeceği en temel eserler mahiyetindedir.” (Altınkulaç, 2012, 4) anlamındadır. İlmihal kavramı dini bilgileri ihtiva eden kitaplara ad olma şeklinde yaygın bir kullanıma sahiptir. (Arpağuş, 2002, 6, 22)

İlmihallerde ilk işlenen konu iman ve iman esaslarına ilişkin bilinmesi gerekenlerdir. Bundan sonra İslam’ın şartları olarak bilinen kelime-i şehadet ile namaz, zekat, hac ve oruç ibadetleri ile ilgili konular anlatılmaktadır. Konular genelde belli bir mezhebin görüşleri ve tercihleri çerçevesinde anlatılmaktadır. Kendisini belli bir mezhebin görüşüne uygun olmakla takdim etmeyen ilmihal örneği pek bulunmamaktadır. (Kurt, 1998, 11)

İlmihallerde genelde şu konular yer alır :

1. İtikat konuları
2. İbadetler, muamelat
3. Helaller ve haramlar
4. Ahlaka ait hükümler (Bilmen, 2011, 3)

Hitap edilen kesimin farklılaşmasına bağlı olarak konularda birtakım değişikliklere de gidilebilmiştir. Ayrıca ilmihallerin bir kısmının öncekilerin tekrarı mahiyetinde olduğu da bir gerçektir. (Kelpetin, 2000, 141)

b. İlmihallerin Oluşumu

Hız. Peygamber’e gelen vahyin “oku!” emriyle başlaması, İslam’da ilme verilen önemin açık bir delilidir. “İlim tahsili, her Müslüman üzerine farzdır.” hadisindeki ilim kelimesini İmam Maturidi, Serahsi ve Zernuci gibi erken dönem uleması “ilm-i hal” olarak yorumlamışlardır. (Tulum, 2008, 2) Zamanla bunun kapsamına iman, namaz, oruç, helal ve haram gibi temel bilgiler de girmiştir. Alimlere hitap eden bu kaynaklarda dini konuları ayrıntılı bir biçimde ele alınması, eğitiminin de daha çok hoca merkezli ve sözlü geleneğe dayanması nedeniyle; halk için temel konularda özlü bilgiler ihtiva eden dili sade, anlatımı basit, hatta ezberlenmeye müsait eserlere ihtiyaç duyulmuştur. (Bozkurt, 2006, 10)

Müslüman-Türk çoğunluğunun yaşadığı Anadolu’ya gelindiğinde sade bir üslupla yazılmış akaid kitapları, amentü şerhleri, ibadet ve muamelat ile ilgili bilgilerin yanı sıra yalnızca namaz, oruç veya hacla ilgili kaleme alınmış risalelere de rastlanılmaktadır. Doğrudan ilmihal başlığı altına girmeyen bu tür eserlerin her biri ilmihalle amaçlanan dini bilgiyi vermeyi hedeflemiş eserler olarak fonksiyon görmüşlerdir. Hatta bazen bu tür eserler sonradan yeni başlıkların eklenmesiyle genişletilmiş, böylece telif türü olan ilmihal kitaplarının oluşum süreci sağlanmıştır. (Tulum, 2008, 2)

Bugün adına ilmihal dediğimiz bilgi mecmuasının ilk örneği İmam-ı Azam Ebu Hanife’nin “el-Fıkhü’l-Ekber” isimli eseridir. Gazali ve Nesefi devirlerinden sonra Anadolu coğrafyasında ilmihal geleneği önce, Arapça yazılmış bazı eserlerin Türkçeye çevrilmesiyle başlamıştır.² Kutbe’-d-din İzniki’nin, Ebu’l-Leys es-Semerikandi tarafından kaleme alınan “Mukaddime” adlı namaz risalesini Türkçeye çevirip inanç, ibadet ve ahlaka dair konuları eklediği “Mukaddime” si XIV. yüzyılda bu alanın ilk Türkçe eseri olarak karşımıza çıkmaktadır. Abdurrahman Aksarayi’nin, Abdülaziz Farisi’ye ait “Umdetü’l-İslam” adlı eserini Türkçeye tercüme ederek bazı konuları eklemek suretiyle telif ettiği “İmadü’l-İslam” tespit edilebilen bir başka örnektir. XII-XIII. yüzyıllarda Harizm Türkçesiyle yazılan ve XV. yüzyılda Mehmed b. Bali tarafından

² Arpağuş, a.y., s.31-32. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mediha Aynacı (2009). *Osmanlı Kuruluş Dönemi Türkçe İlmihâl Eserleri Çerçevesinde İlmihallerin Fıkhi Yönden İncelenmesi*. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı, İslam Hukuku Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Anadolu Türkçesine aktarılan “Güzide” adlı eser Türk çevrelerinde bilinen en eski ilmihal örneklerindedir. 1562-1563 yılında yazıldığı tahmin edilen Birgivi’nin “Vasiyet-name” si muhtasar bir ilmihal ve ahlak kitabı özelliği taşımaktadır. Eser halk tarafından kolayca anlaşılır olması ile de meşhur bir çalışmadır. (Emrullah, 2000, 191)

İlmihal adının kullanıldığı ilk kitapsa XVI. yüzyıldan sonra yazıldığı tahmin edilen ve zamanımıza kadar etkisini sürdüren Mızraklı İlmihal’dir. Anonim bir eser olan “Mızraklı İlmihal” in telif tarihi tam tarihi bilinmemektedir. Dil özelliklerini dikkate alındığında Birinci Murad veya Beylikler devrinde yazıldığı ya da Türkçeye tercüme edildiği düşünülen bir diğer eser de Kitab-ı Gunya’dır.

“Şurutu’s-salat, Necatü’l-müminin, eski Amentü Şerhi, Halebi tercümesi, Babadağı, kısmen Nimet-i İslam” hep bu nevin örnekleridir. (Karaman, 1996, 161) Osmanlıdan günümüze bine yakın benzer çalışma yapıldığını söyleyen Kurt, bunlar içerisinde yaptığı ikinci bir değerlendirme ile iki yüz kırk adet ilmihal türü çalışmasından bahsetmektedir. (Kurt, 2005, 23)

c. İlmihallerin Dini ve Toplumsal Hayatımızdaki Yeri

İlmihallerde zamana, şartlara ve beklentilere göre uzun ya da kısa tutulmakla beraber genel olarak Müslümanların günlük hayatlarında dinlerini yaşayabilmeleri, mükellefi oldukları görevleri yapabilmeleri için gerekli olan bilgiler ihtiva edilir. Bu yönüyle ilmihal bilgileri kullanıma hazır, ilk yardım bilgileridir denebilir. Pratik ihtiyaçlara cevap vermesi sebebiyle Müslümanların en fazla kullandıkları, en fazla istifade ettikleri, en fazla okudukları dini eserlerin başında ilmihal kitapları gelmektedir. İlmihaller; yazıldıkları dönemin sosyal hayatını, ihtiyaçlarını, din anlayışını yansıtmaları ve dini bilgilerin günlük hayata uygulanmasını temin edip din kültürünün toplumun çeşitli kesimlerine yayılmasını sağlamaları bakımından ayrıca önem taşır. (Kelpetin, 2000, 141)

İlmihal geleneğinin ve kültürünün Müslüman Türk coğrafyasında çok yaygın olduğu araştırmalarda belirtilmektedir. (Kelpetin 2000, 139; Kurt, 1998, 4) Türklerin fethettiği Balkan coğrafyasına da ilmihal kültürünü taşıdığı Boşnakça yazılmış ilmihal kitaplarında kendisini göstermektedir. (Gürsu, 2009, 129)

Necip Fazıl Kısakürek, “Yandı kitap dağların ne garip bir hal oldu/Sonunda bana kalan yalnız ilmihal oldu” (Kısakürek, 1992, 44) demektedir. Çok yazan, çok kitabı olan birinin, elinde kalanın ilmihal bilgileri olduğunu söylemesi, bu bilginin önemini anlatmaya kafi derecededir.

d. İlmihal Geleneğine Ait Bir Eser : “Takrir-i İman ve İslam”

İlmihal literatüründe yazılmış olan eserlerin başlığında ilmihal isimlerinin yer almadığı, uzun bir süre değişik isimler altında yazılan eserlerin bu sahadaki ihtiyaca cevap vermektedir. Yusuf Ziya Yörükan da “ilmihal” tabirinin son zamanlarda kullanıldığını bildirmektedir.

Takrir, sözlükte “yerleştirme, sağlamaştırma, anlatma” (Devellioğlu, 2005, 1027) anlamına gelmektedir. İman, “inanma, inanç; İslam dinini kabul etme” (Devellioğlu, 2005, 433); İslam, “Hz. Muhammed’in Allah tarafından tebliğine memur olduğu din, bu dinde olan kimse, Müslüman” (Devellioğlu, 2005, 433) anlamına gelmektedir.

Eserimizin kapak sayfasında “sahip ve malik Süleyman Sırrı Efendi ibn el-Hac Kasidecizade Efendi” yazısıyla hicri 1251 (1835) tarihi bulunmaktadır. Eser 93 varaktır. Harekeli nesihle yazılmıştır. XVIII. yüzyılın ikinci yarısında yazıldığını tahmin ettiğimiz “Takrir-i İman ve İslam” anonim bir ilmihal kitabıdır.

Müslüman Türk coğrafyasında Kutbe’d-din İzniki’nin başlattığı Birgivi’nin Vasiyet-name’siyle zirveyi gören ilmihal geleneği Türkler arasında çok yaygındır. Bu geleneğin tebarüzü olarak mevcut eserler kendisinden sonra yazılmış pek çok kitaba kaynaklık etmektedir. Nitekim metnimizin pek çok yerinde Vasiyet-name ve onun şahsında Birgivi’nden ve görüşlerinden bahsedilmektedir. Vasiyet-name’den ve İmam Birgivi’den sıklıkla bahsedilmesi, eserimizin Vasiyet-name tarzında yazılmış onun yolunda devam eden ilmihal geleneğinin bir devamı niteliğinde olduğunu göstermektedir. “Takrir-i İman ve İslam” adlı anonim telif eser klasik ilmihal geleneğinin son ve XVIII. asırdaki en önemli eseridir.

Dil İncelemesi

I. Yazılış Özellikleri

Klasik Devir Osmanlı Türkçesi, XVI. yüzyıldan başlayıp XIX. yüzyılın ortalarına kadar devam eden bir devirdir. Her eserin müstakil bir eser olarak yine müstakil bir dili olduğundan hareketle (Develi, 1998, 91) XVIII. asrın ikinci yarısında yazıldığı düşündüğümüz ve çalışmamıza konu olan “Takrir-i İman ve İslam” adlı eser, yazıldığı devrin özelliğini bir bütün halinde ortaya çıkarmayıp Türkçenin belli bir kesitine müellifin kullanımıyla tanıklık etmektedir. (Duman, 2000, 19)

A. Ünlülerin Yazılışı

“Takrir-i İman ve İslam” adlı anonim eserimizde ünlüler bazen harflerle bazen hareketlerle gösterilmiştir.

1. a ünlüsü

Metnimizde a ünlüsü için üstün işareti, elifin değişik şekilleri ve he harfi kullanılmıştır.

Ön Seslerde : a ünlüsü ön ses durumunda üstünlü elif ile yazılmıştır : آغچ [63a/11]

İç Seslerde : İç ses durumundaki a ünlüsü genellikle üstün veya elif ile karşılanmıştır : يارمز yaramaz [66a/4]

Son Seslerde : Son ses durumunda a ünlüsü üstün, elif, bazen de üstünlü he ile karşılanmıştır : قره kara [51a/10]

2. e ünlüsü

Ön Seslerde : Ön ses durumunda e ünlüsü üstünlü elif ile yazılmıştır : eyüsin [76a5/7]

İç Seslerde : Genellikle üstün ile karşılanmakla birlikte bazen bir imla düzensizliği olarak üstünlü elif (İ) ve he (ه) ile yazıldığına da rastlanmıştır : كوره سين göresin [35a/4]

Son Seslerde : e ünlüsü son ses durumunda genellikle üstün, he bazen de elif ile yazılmıştır : كمسيه kimseye [70b/4]

3. ı, i ünlüleri

Ön Seslerde : Ön ses durumunda bu ünlülerin ya esreli elif (İ) ya da esreli elif ye (ي) ile yazıldığı tespit edilmekle birlikte sadece esre ile de gösterildiği örnekler de vardır : اشلدم işledim [52b/10]

İç Seslerde : İç ses durumunda -ı, -i ünlüleri ya esre (.) ile ya da esreli ye (ي) ile yazıldığı görülmüştür : قزی kıızı [93a/7]

Son Seslerde : Son ses durumunda -ı, -i ünlülerinin ya ye (ی) ya da esreli ye (ي) şeklinde yazıldığı görülür : گيچه بي giçeyi [82a/11]

4. o, ö, u, ü ünlüleri

Ön Seslerde : Bu ünlüler metnimizde ön ses durumunda genellikle ötrülü elif (أ) veya ötrülü elif vav (و) ile yazılmıştır : اقوم oқudum [58b/10]

İç Seslerde : Metnimizde iç ses durumunda bu ünlülerin bazen ötrülü bazen de ötrülü vav (ؤ) ile karşılanmıştır : بوينك boynun [35b/10]

Son Seslerde : Metnimizde son ses durumunda da -u, -ü ünlüleri iç ses ünlüleri gibi yazılır : ديو deyü [68a/1]

B. Ünsüzlerin Yazılışı

Arap alfabesinde, ç, g, ñ, p ünsüzlerini karşılayan özel işaretler bulunmadığından bu ünsüzler p (پ), ç (چ), g (گ) ve ñ (ڭ) işareti ile karşılanmışlardır. Bununla birlikte ç'yi karşılamak için (چ), p'yi karşılamak için (پ) harfi de kullanılmıştır. Yeri geldiğinde nazal n (ڭ) ünsüzü ng (نگ) ile bazen de sadece (ڭ) tercih edilmiştir.

1. ç ünsüzünün yazılışı

Metnimizde ç ünsüzü bulduran kelimelerde bu ünsüz ön, iç ve son ses durumunda ya (چ) ya da (چ) ile yazılmıştır : اچوب açup [68b/6], қаçaгөр қаçagör [65a/8]

2. p ünsüzünün yazılışı

Metnimizde ön seslerde p'li kullanımlar sınırlıdır : پرمقلرڭ parmaqların [87b/7],

İç ses durumunda p'li örnek vardır : قاپوب қаpayup [68b/6]

Ayrıca belirtmek gerekir ki -up zarf-fiil örneği kalıplaşmış bir yazılış biçimi metnimizde sık sık geçmektedir : قورتلوب kurtulup [4b/11]

3. g ünsüzünün yazılışı

Metnimizde k ünsüzü ile g ünsüzünün yazılışında sadece kef (ك) harfi kullanılmıştır : گوزلر gözler [10b/10], گۆنلي göñli [72b/10]

4. ñ ünsüzünün yazılışı

ñ ünsüzü ön ses durumunda pek bulunmaz, sadece iç ve son seste bulunur.

Metnimizde bu ünsüzü karşılamak için hep kef harfi (ك) kullanılmıştır : صكرة soñra [74a/4], اكا aña [89b/4]

5. t, d ünsüzünün yazılışı

Ön sesteki "t" ünsüzü metnimizde kalın ünlü taşıyan kelimelerde tı (ط) ve dal (د) harfi, ince ünlü taşıyan kelimelerde de te (ت) ve dal (د) harfi ile yazılmıştır. Ancak kalın ünlü taşıyan bazı kelimelerin te (ت) harfi ile bazılarının da hem tı (ط) hem dal (د) harfleriyle yazıldığı görülmektedir.

Ön seslerde sedalılaşıma görülür, sedalılaşımayanlarda da tı (ط) ile yazılma eğilimi vardır : دوڭندرمادن doқundurmadan [16a/5], طويدم toydum [38a/10]

Kelime sonunda ise bazı kelimelerde "t" ünsüzünün dal (د) harfi ile yazıldığı görülür. İç ve son ses durumundaki kalın sıradan t'ler genellikle (ت) ile ya da t (ط) ile yazıldığı görülür : اوتوررکن otururken [37a/1], اتايه ataya [75b/8]

6. s ünsüzünün yazılışı

Metnimizde bu ünsüz *sad* (ص) ve *sin* (س) ile karşılanmaktadır. Genel olarak kalın ünlülerde *sad* ince ünlü kelimelerde *sin* ile karşılandığı görülür : صاتون *şatun* [90a/4], سحوب *secüp* [74b/11]

C. Bazı Ek ve Şekilleri Yazılışı

1. Yabancı kelimelerin söyleyişini kolaylaştırmak için yan yana gelen ünsüz harflerin arasına bir ünlü gelir. Metnimizde bu tür ünlü türemesiyle sıklıkla görülmektedir : *hıfız* [28b/5], *zikir* [60b/8].

2. Farsça izafetlerde tamlama kesresi bazen *y'* ile (ی) ile bazen de *hemze* ile (ه) karşılanmaktadır : *fuğarâ-yı şâbirin* [69a/7], *‘azâb-ı ebedî* [65a/5]

3. it->id- yardımcı fiiliyle kurulmuş birleşik fiillerde hem id-'li şekil *emr id-* [20a/2], *fikir id-* [41b/8]; hem de it-'li şekli *emr it-* [25a/1], *fikir it-* [76b/2] bir aradadır.

II. Ses Bilgisi

A. Ünlüler

Kapalı *e* ünlüsü hep esre veya esreli *y* ile yazılmıştır : *dimekdür* [73a/9], *giçeyi* [81b/11]

I. Ünlü Değişmeleri

a. i/e değişmesi

Türkçede (i > e, e > i, i > è, e > è, è > e) değişmelerin olması bu meseleyi oldukça karışık hale getirmiştir. (Timurtaş, 1994, 19) Metnimizde bu karışıklık devam etmektedir.

E ünlüsünün Eski Türkçe devresinde olduğu şekliyle devam ettiği örnekler : *eyü* [66a/5] (eyü<edgü), *geymek* [55a/9] (gey-<ked-)

Eski Türkçe devresinde e olan ses i şeklinde değişiklik göstermiştir : *imdi* [10a/4] (imdi<emti<amtu), *işid* [60a/9] (işit-<eşit-)

Bugün *e* şeklinde telaffuz ettiğimiz bazı kelimelere metnimizde i şeklinde rastlayabildiğimiz gibi *dinülür* [61b/2], *giçe* [5b/2]; *e* tarafında olan örneklere de rastlayabilmekteyiz : *yedinün* [73b/8].

Metnimizde i/e değişikliğinde hem i'li hem e'li örnekler bulunmaktadır : *giyse* [50b/9], *geymek* [55a/11], *yise* [56a/9], *yese* [87a/9]. Bu tarz örneklerin mevcut olması i/e değişikliği açısından metnimizde bir standartlaşmanın olmadığını göstermektedir.

b. o/u ve ö/ü değişmesi

Metnimizde o/u ve ö/ü değişmesinde ikili şekillerin yan yana bulunması XV. asırda teşekkül etmeye başlayan yeni yazı dilinin ağızlardan ayrı bir gelişme gösterdiğini ortaya koymaktadır. (Tulum, 1968, 47) Bu değişimin metnimizdeki birkaç örneği şunlardır : *yuğarı* [40b/9], *güzeldir* [66b/3]

1. Ünlü Uyumu

a. Kalınlık-İncelik Uyumu

Dil uyumu (kalınlık-incecik uyumu) Türkçenin asli fontik hususiyetlerinden sayıldığı için (Banguoğlu, 2007, 88) ünlü benzeşmesi olayı bir bakıma alıntı kelimelerin ses düzeni içinde Türkçeleşmesi olayıdır. Bu olay metnimizde kuvvetli bir şekilde kendisine yer bulmuştur : *olduğındandır* [44b/8], *sevmeüyüp* [66b/1]

b. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu

Düzlük-yuvarlaklık bakımından ünlü uyumu Eski Türkçede olduğu gibi EAT metinlerinde de henüz tam olarak olgunlaşmamıştır. (Timurtaş, 1994, 26) Bu tür yapıların alt ağız gruplarıyla ilgili olabileceği bazı dilciler tarafından ifade edildiği gibi (Türk, 2011, 21; Doğan, 2011, 21; Şerifoğlu, 2011, 21) bazıları tarafından da dudak uyumunun eski yazı sistemi içinde gizlendiğini söyleyenler de (Duman, 200, 41) olmuştur : *yoldur* [76a/8], *aşağa* [78a/2].

ba. Köklerde Uyumsuzluk

Metnimizde bazı kelimelerdeki yuvarlak ünlüler Eski Türkçede olduğu gibi aynen devam etmektedir : *altundan* [76b/1], *eyü* [1a/7], *yılduzlara* [10a/6]

Eski Türkçede birden fazla heceli kelimelerin ğ/g ünsüzleri Batı Türkçesi geçerken düşme eğilimindedir. EAT döneminde de görülemeye devam eden bu eğilim esnasında ğ/g ünsüzleri kendilerinden önceki ünlü harfi yuvarlaklaştırmaktadır. Metnimizde bu eğilime dair örnek bulunmamaktadır. Aksine metnimizde ğ/g ünsüzü düştüğü halde yuvarlaklaşmamaya uğramamış örnekler vardır : *diri* [15a/3] (*diri* <*tirig*)

bb. Eklerde Uyumsuzluk

Metnimizde düzlük-yuvarlaklık bakımından dudak benzeşmesine aykırı olan pek çok ek vardır. Bunlardan bir kısmı, eklerin ilk şekillerini devam ettirmelerinden ileri gelen yuvarlaklıklar, bir kısmı ise dudak ünsüzlerinin yanlarındaki ek ünlüsünün yuvarlaklaştırmalarından meydana gelen uyumsuzluklardır. Bu bakımdan ekleri, yuvarlak ünlü taşıyanlar ve düz ünlü taşıyanlar olmak üzere ikiye ayırabiliriz :

Yuvarlak Ünlü Taşıyanlar

Zarf-fiil eki *-up, -üp'e* metnimizde çok sık rastlamaktayız : *yuyup* [63a/3]

Sıfat-fiil eki *-duk, -dük* : *varduğda* [79b/6]

Fiilden fiil (ettirgen) eki *-dur, -dür* : *doğundurmadan* [15b/6]

Fiilden fiil (ettirgen) eki *-ur, -ür* : *buyurmuşlar* [9b/4]

Fiilden fiil (ettirgen) eki *-gur, -gür* : *foygurmağa* [56b/10]

Emir eki *-sun, -sün* ; *-sunlar, -sünler* : *zahmet çeksün* [33b/9],

Fiilden isim yapma eki *-gu, -gü; -ku, -kü* : *sevgülidir* [51a/11]

Ünlüsü sonradan yuvarlaklaşmış olan ekler ise şunlardır :

İyelik eki *-(u)m, -(ü)m; -(u)muz, -(ü)müz* : *oğlumdan* [53b/2]

İyelik eki *-(u)ñ, -(ü)ñ; -(u)ñuz, -(ü)ñüz* : *boynuñ* [35a/10]

İlgi hali eki *-uñ, -üñ; -nuñ, -nüñ* : *mañlukañ* [3b/4]

İsimden isim yapma eki *-lu, -lü* : *kanadlu* [12a/9]

Görülen geçmiş zaman eki *-dum, -düm* : *foydum* [37b/10]

Görülen geçmiş zaman eki *-duñ, -düñ; -duñuz, -düñüz* : *kođuñ* [45b/1]

Çokluk 1. şahıs eki *-uz-üz* : *bilmezseñüz* [1b/7]

Çokluk 1. şahıs emir eki *-alum, -elüm* : *varalum* [46b/6]

Çokluk 2. şahıs emir eki *-(u)ñ, -(ü)ñ; ñuz, -ñüz* : *şaķımuñ* [5b/5]

Geniş zaman eki *-ur, -ür* : Eski Türkçede geniş zaman eki *-ur, -ür* idi. Daha sonraları *-ar, -er*, seyrek olarak *-ır, -ir* ve ünlü ile biten tabanlara gelip devrenin sonlarına doğru ortaya çıktığı anlaşılan *-r* eki de Eski Türkçe devresinde görülen geniş zaman eklerindendi. Metnimizde bu eklerin bolca örneklerine rastlamaktayız : *inanuram* [92a/8], *getürse* [35b/7], *severdi* [36b/2], *buyurır* [78a/6],

İsim-fiil eki *-ur, -ür* : *ķaynar şu* [63b/1]

Fiilden isim eki *-uķ, -ük* : *artuķdır* [67a/1]

Zarf-fiil eki *-u, -ü* : *diyü* [11b/1]

Zarf-fiil eki *-duķda, -dükde* : *sürcdükde* [25b/8]

İsimden isim yapma eki *-cuk, -cük* : *küçücük* [48a/5]

İsimden isim yapma eki *-mur* : *yağmurlara* [10a/7]

Düz Ünlü Taşıyanlar

-ı, -i belirtme hali eki : *ğazabı* [66b/3]

-ı, -i; -sı, -si iyelik eki : *günahıdır* [73b/6]

-dan/ -den uzaklaşma hali eki : *şayyāddan* [32b/9]

-mı, -mi soru eki : Eski Türkçede dudak uyumuna aykırı biçimde yuvarlak ünlüyen Eski Anadolu Türkçesi devresinden itibaren daima düz ünlülü görünür. Metnimizde de düz ünlülü örneklerle karşılaşmaktayız : *ķalkayın mı* [40b/8]

-cı, -ci isimden isim : *ortaķcılık* [1b/3]

-lık, -lik isimden isim yapma : *yıllık* [2b/1]

-ķ, ık, fiilden isim yapma eki : *ayrık* [21b/9]

-ın, -in fiilden fiil yapım eki : *ķıldındı* [17b/4]

-ım, -im fiilden isim yapma eki : *alım* [29a/6]

-sık, -sik isim-fiil eki : *eksik* [41b/6]

-ıl, -il fiilden fiil yapma eki : *gidilür* [76a/6]

-sız, -siz isimden isim yapma eki : *erkānsız* [80b/2]

-ncı, -nci isimden isim yapma eki : *altıncı* [4a/8]

-ıcı, -ici fiilden isim yapma eki : *ķurtarıcı* [17a/3]

-dı, -di görülen geçmiş zaman eki : *inandım* [12a/3]

-muş, -miş öğrenilen geçmiş zaman eki : *ķurtulmuş* [82b/3]

-gil, -gil teklik 2. şahıs emir eki : *añlağıl* [25b/9]

-sın, -sin teklik 2. şahıs bildirme eki : *kāfirsın* [61a/4]

-sın, -sin teklik 2. şahıs eki : *uçarsın* [64b/1]

-sız, -siz çokluk 2. şahıs eki : *haber virirsiz* [2b/11]

-muş, -miş isim-fiil eki : *gelmiş peyğamberidür* [93a/8]

-ıcaķ, -iceķ ve -ınca, -ince zarf-fiil ekleri : *artıcaķ* [67a/5], *ķayır işleyiceķ* [20a/2]

3. Ünlü Türemesi

Türkçenin ses yapısına aykırı çift ünsüz taşıyan alıntı kelimelerin Türkçeleşmesi sırasında gerçekleşen önemli ses olayıdır. Metnimizde oldukça sık görülen ses olayıdır : ‘aql>‘aql [9b/9], ‘ilm > ‘ilim [44b/3], *fikr* > *fikir* [10a/11]

Türkçe kelimelerde kelime ortasında ünlü türemesine de örnekler bulunmaktadır : *azacıq* [70b/11]

4. Ünlü Düşmesi

Ünlü düşmesi, kelime bünyesinde bir ünlü sesin çeşitli sebeplerle kaybolması, seslendirilmemesidir. (Duman, 2000, 71) Ünlü düşmesi Türkçenin hece yapısıyla ilgili olarak hece sayısının azalmasını da doğurur. (Şahin, 2009, 41) Bu düşme, kelimenin başında, ortasında ve sonunda olabilir. Türkçede ise daha çok vurgusuz orta hece ünlüsünün düşmesi sonucu orta hecede meydana gelmektedir. Bu hadise Eski Türkçeden beri bazen geçici bazen de kalıcı olmaktadır. *eylik* (*eylik*<*eyülük*) [59b/6], *oğlanlara* [82a/9], *uykudan* (uyku) [88b/4], *beñzer* (beñize-) [30b/3]

5. Birleşme

Türkçede ünlüyle sona eren bir kelimeye yine ünlüyle başlayan bir kelime veya ek geldiği zaman, ünlülerden biri düşmekte ve bir birleşme meydana gelmektedir. Bu birleşme geçici olabildiği gibi devamlı düşme neticesinde kalıcı olup kalıplaşmış kelimeler de ortaya çıkarmaktadır. (Timurtaş, 1976, 340)

Metnimizde geçen örneklerden birkaçı şunlardır : *böyle* < *bu+eyle* [55b/3], *niçün* < *ne+içün* [42a/9], *şol* < *şu+ol* [34a/3].

A. 1. Ünsüz Değişmesi

a. b>p değişmesi

B sesi muhafaza edilmemiştir : *parmaq* [87a/7]

Kelime ortasında da b metnimizde kendini muhafaza etmektedir : *çıblaq* [15a/6]

b. b>v değişmesi

Eski Türkçedeki bazı kelimelerin ön, iç ve son ses durumundaki b’ler v olmuştur : *bir*->*vir* [53a/4]

c. t>d değişmesi

Eski Türkçede *t>d* ayrımı yapılmadan kelime başında hep t’li şekiller bulunmaktaydı. Aslında t olan bu fonemin d şeklinde gelişmesi Eski Türkçe devresinin sonlarında başlamıştır. Bu durum sonraki yüzyıllarda eserden esere değişmekle birlikte, genelde ince sıradan kelimelerin başındaki t’ler d’ye dönüşürken kalın sıradan kelimelerdeki t’ler daha çok korunmuş ve bunlar daha çok *ti* ile yazılarmıştır. Bugün bile ağızlarda *t/d* meselesinde farklılıklar görülebilmektedir.

Metnimizde hem “d”ye dönüşmüş örnekler hem de “t”yi muhafaza eden örnekler bir aradadır : d’ye dönmüş örnekler : *diri* [15a/3], “t”yi muhafaza eden örnekler : *toğrı* [74a/5]

d. k>g değişmesi

Kelime başındaki bu değişiklik Eski Türkçeden Batı Türkçesine geçerken ortaya çıkmıştır. Metnimizde bu değişiklikle uğramış pek çok örnekle karşılaşmaktayız : *gönül* [78a/10], *gerek* [89a/6]

Metnimizde geçen bazı kelimelere bakarak bazı kelimelerde k sesinin g’ye bütünüyle dönüşmediği düşünülebilir : *kendü* [36a/1]

e. k>ğ değişmesi

Türkçe kelimelerde ön ses durumunda “ğ” sesi yoktur. Bugün *ğ* ile başlayan kelimelerde Eski Türkçe devresindeki “k” sesi kendisini muhafaza etmiştir. Metnimizde Türkçe kelimelerde ön ses durumundaki k’ların kendini koruduğu görülmektedir : *kanğısı* [2b/6]. Arapça ve Farsça kelimelerde ön ses durumunda “ğ” ler kendini korumaktadır : *ğor* [68b/9]

Türkçe kelimelerde iç ve son ses durumundaki *k>ğ* değişikliği ise Eski Anadolu Türkçesinde geniş ölçüde görülen bir değişikliktir.(Ergin, 1963, 418) Ancak *k*’lı ve *ğ*’lı şekillerin yan yana ve karışık olarak kullanılmaları hadisesinin düzenli olmadığını göstermektedir. Bu karışık durumun müstensihlerin dilleriyle ilgili ağız özelliklerinin rolleri olabileceği gibi, iki şekli gelişigüzel kullanmalarının, birbirine karıştırmalarının da etkili olabilir. Bununla ilgili olarak metnimizde bir örneğe rastlanılmaktadır : *yağşı* [18b/8]

2. Ünsüz Düşmesi

a. b ve l düşmesi

Eski Türkçede *kelür-*, *keltür-*, *olur-*, *oltur-* olarak iki ayrı şekilleri bulunan fillerin (Ergin, 1963, 426) Batı Türkçesinde ikinci şekillerinin -l’i düşerek ortaya çıkan *getür-* ve *otur-* şekilleri kullanılmıştır. Metnimizde de bu fiiller l’siz olarak kullanılmaktadır : *getürdigidür* [28b/7]

b. y düşmesi

Metnimizde bir örneği bulunmaktadır : *ırağ* [81b/5]

c. g düşmesi

Birden fazla heceli kelimelerin ğ/g'ler ile yapım ve çekim eklerinin başında olan ğ ve g'ler metnimizde düşmüştür : *yalan söylemek* [74b/6], *diri olanlar* [15a/3], *arıdır* [65a/11]

Bununla birlikte ğ ünsüzünün düşmediği örneklerde vardır : *toyğurmağa* [56a/10]

d. r, w düşmesi

Metnimizde birkaç örneğine denk geliyoruz : *şu* [63a/8]

1. Ünsüz Türemesi

a. y ve n sesleri

Yardımcı ses durumundaki y ve n sesleri metnimizde yaygın olarak kullanılmaktadır : *boğazlayan* [62a/5]

b. Ünsüz İkizleşmesi

Metnimizde ünsüz ikizleşmesi birkaç yerde görülür : *issi* [87a/9]

c. v türemesi

Eski Türkçede *ur-* şeklinde olan fiil metnimizde *ur-* şeklinde geçmektedir : *urulmaya* [75b/11]

4. Ünsüz Benzeşmesi

Metnimizde şu ekler kök ünsüzü nasıl olursa olsun daima sadalı kullanılmıştır :

-*di*, -*di* görülen geçmiş zaman eki : *inandım* [12a/3]

-*duk*, -*dük* isim-fiil eki : *olmaduklarına* [12b/3]

-*dur*, -*dür* fiilden fiil yapma eki : *bildürmekdür* [71b/11]

-*da*, -*de* bulunma hali eki : *yedürmemekde* [86b/2]

-*dan*, -*den* ayrılma hali eki : *yuduğdan* [63a/1]

-*dur*, -*dür* [durur] bildirme eki : *yoğdur* [4a/8]

İki ünlü arasında bulunan sadasız ünsüzler sadalaşarak -*t* > -*d*-, -*k* > -*g*-, -*ğ* > -*j*- değişimleri meydana gelmiştir : *girmege* [17a/6]

5. Göçüşme

Anadolu ağızlarında çok sık görülen bu hadisenin metnimizde örneğine rastlamaktayız : *cölmekde* [39b/1]

6. Hece Düşmesi

Bildirme eki *durur*'un -*dur* şekli vardır : *çoğdur* [42a/10], *ğünâhdur* [74a/8]

Sonuç

“Takrir-i İman ve İslam”adlı anonim eser, Anadolu coğrafyasında Türkçe olarak XIV. yüzyılda Kutbe'ddin İzniki'nin başlattığı XVI. asırda İman Birgivi'de klasikleşen ilmihal yazma geleneğinin Osmanlı coğrafyasındaki son temsilcilerindendir.

İlmihal kitapları bir Müslümanın temel düzeyde bilmesi gerek dini bilgileri içeren eserlerdir. Bu yönüyle daha çok halka ve özellikle de halkın da daha alt kesimine hitap eden ilmihallerin dili açık ve net, kelime kadrosu yalın, cümle kuruluşları basit düzeydedir.

“Takrir-i İman ve İslam”ın hareketli nesihle yazılmış olması dönemin ve özellikle de eserin dilini tüm orijinalliğiyle ortaya çıkarmayı sağlamaktadır. Eserin halka hitap etmek amacıyla yazılmış olması da konuşma dilinin tüm canlılığını ve kıvraklığını sergilemektedir.

“Takrir-i İman ve İslam” Klasik Osmanlı Türkçesinden (XVI-XIX.) Yenileşme Devri Osmanlı Türkçesine (XIX-XX.) geçerkenki dönemin bir geçiş dönemi eseridir. Aynı eklerin hem düz hem yuvarlak ünlülü şekillerinin bir arada ve hatta aynı kelimedede bulunması, kalınlık-incelik bakımından eklerde tam bir standartlaşmaya gidilmemiş ve önceki asırlarda uyuma giren bazı eklerin eserde uyuma tabi olmaması, kitabın Klasik Osmanlı Türkçesinden Yenileşme Dönemi Osmanlı Türkçesine geçiş sürecinin bir örneği olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Altınkulaç, Tayyar (2006). *İlmihal I, “İman ve İbadetler.”* Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Aynacı, Mediha (2009). *Osmanlı Kuruluş Dönemi Türkçe İlmihal Eserleri Çerçevesinde İlmihallerin Fıkhi Yönden İncelenmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı İslam Hukuku Bilim Dalı, İstanbul.
- Banguoğlu, Tahsin (2007). *Türkçenin Grameri*. Ankara: TDK.
- Bilmen, Ömer Nasuhi (2011). *Büyük İslam İlmihali*. İstanbul: Yasin Yayınevi.
- Develi, Hayati (2000). *XVIII. Yüzyıl İstanbul Hayatına Dair Risale-i Garibe*. İstanbul: Kitabevi.
- Devellioğlu, Ferit (2005). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*. İstanbul: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Duman, Musa (2000). *Birgivi Muhammed Efendi, Vasiyyet-name*. İstanbul: R Yayınları.
- Emrullah, Yüksel (2000). “Birgivi”, *İslam Ansiklopedisi*, c. VI. İstanbul. s.191-194.
- Eraslan, Ebubekir (2013). *Takrir-i İman ve İslam Adlı Eserin Latince Edilmesi ve Metin Üzerinde Dil İncelemesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Erdoğan, Mehmet (1998). *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Ergin, Muharrem (1963). *Dede Korkut Kitabı, İndeks-Gramer*. Ankara: TDK.
- Ergin, Muharrem (1972). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Gürsu, Uğur (2014). “Kitab-ı Bosnevi İlmihal'de Geçen Türkçe Kelime ve Ekler”, *Türk Dünyası Araştırmaları*. Nisan, İstanbul.

- Güney, Emine (2009). *Süleymaniye Kütüphanesinde Osmanlı Türkçesiyle Yazılmış Yazma İlmihal Kitaplarının Tavsif ve Tanıtımı*, Lisans Bitirme Tezi, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel Bilimleri Bölümü İslam Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul.
- Kara, İsmail (1990). *Mızraklı İlmihal*. İstanbul: Çıdam Yayınları.
- Karaman, Hayreddin (1996). *İslam'ın Işığında Günün Meseleleri*. İstanbul: Yeni Şafak.
- Kelpetin-Arpağuş, Hatice (2002). "Bir Telif Türü Olarak İlmihal Tarihi Geçmiş ve Fonksiyonu", *MÜİFD*, 22 (2002/1), s.22-56.
- Kelpetin, Hatice (2000). "İlmihal", *İslam Ansiklopedisi*, c. XXII. İstanbul.
- Kısküreker, Necip Fazıl (1992). *Çile*, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep (1973). *Sadrüddin Şeyhoğlu Marzuban-name Tercümesi İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım*. Ankara: DTCF Yayınları.
- Kurt, Harun (1998). *Cumhuriyet Dönemi İlmihal Kitaplarının İtikadi Konulara Yaklaşımı (1927-1965)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Kurt, Hasan (2005). *İlmihal Kitaplarında İman Esasları*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Bozkurt, Ramazan (2006). *Cumhuriyet Dönemi İlmihal Çalışmaları ve Problemleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimler Anabilim Dalı İslam Hukuku Anabilim Dalı, Konya.
- Şahin, Hatice (2009). *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Akçağ.
- Şemseddin, Sami (1317). *Kamus-ı Türkî*. İstanbul: İkdâm Matbaası.
- Timurtaş, Faruk Kadri (1976). "Küçük Eski Anadolu Türkçesi Grameri" *Türkiyat Mecmuası XVIII'den ayrı basım*, İstanbul.
- Timurtaş, Faruk Kadri (1994). *Eski Türkiye Türkçesi XV. Yüzyıl Gramer- Metin-Sözlük*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Tulum, Gülsüm (2018). *XVII. yy. Örneği Olarak Yazma Bir İlmihal*, Lisans Bitirme Tezi Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul.
- Tulum, Mertol (1968). *Sinan Paşa-Tazarru-name*. İstanbul.
- Türk, Vahit; DOĞAN, Şaban; ŞERİFOĞLU, Yasin (2011). *Eski Anadolu Türkçesi Dersleri*. İstanbul: Kesit Yayınları.

METİN

Kitâb-ı Takrîr-i İmân ve İslâm

[1b] (1) *Bismi'l-lâhîr'rahmâni'r-rahîm* (2) *elhamdüli'l-lâhîr-rabbî'l-'alemîn ve's-selâtu ve's-selâm* (3) *'alâ resûlîna muhammedîn ve 'alîhi ve eşşâbihi ecma'in* (4) ammâ ba'dü ere ve 'avrata ve 'abd-i mükellefe farz-ı 'ayn (5) olan 'ilmîler ücdür evvelkisi imân-ı 'ilmî imân-ı (6) icmâli ve imân-ı tafđiliniñ 'ilmî ikinci ahlâk (7) 'ilmî eyü hüylarınñ ve kötü hüylarınñ 'il mi üçüncü

[2a] (1) a' mâl-i zâhirenüñ ba'zısınuñ 'ilmî a' mâl-i (2) zâhire nedür âb-dest namâz oruc gusul (3) hayz nifâs bey' şırâ ortağcılık vesâ'ir (4) hâlleriñ 'ilmî gibi 'ilm-i farz olduğına delîl (5) *fes'elü ehle'z-zikri in kuntum* (6) *lâ tâ'lemün* siz ehl-i zikre su'âl idiñ eger (7) bilmezseñüz ya'nî üzerinize farz-ı 'ayn olanı (8) bilmezseñüz bilene su'âl idiñ resûli'l-lâhi (9) 'aleyhi's-selâm buyurdu *ta'lebü'l-'ilmî farîzatün* (10) *'alâ külli Müslimîn ve Müslimetin mine'l-mehdi ila'l-lâhdi'* (11) 'ilm-i hâl taleb eylemek her müslim üzerine

[2b] (1) farzıdur gerek er olsun gerek 'avrat (2) beşikden tâ mezâra varınca 'ilmî taleb eylemek (3) farzıdur İmâm Gazalî rahmetu'l-lâhi 'aleyhi İhyâ-i (4) 'Ulümü'd-dîn cild-i evvelinde kitâb-ı (5) 'ilmî içinde bâb-ı evvelinde ider 'ilmün şerefine (6) ve fazîletine delâlet ider hiç bir hadîş (7) ve gayri olmaya bu âyet-i kerîme kifâye ider (8) Allâhu Te'âlâ buyurdu *yerfe'i'l-lâhu'l-lezîne âmenü* (9) *minkum vellezîne ütü'l 'ilme derecât'* İbn-i (10) 'Abbâs rağıya'l-lâhu 'anhu ider 'ulemâ mü'minlerden (11) yedi derece yukarıdır ve her iki derecenün

[3a] (1) mâ-beyni beş yüz yıllık yoldur ve dağı peygamber (2) 'aleyhi's-selâma su'âl itdiler yâ Resûli'l-lâh (3) 'amelleriñ efđali kaçığı 'ameldir peygamber 'aleyhi's-selâm (4) haber vermeyüp 'amelden haber virür Allâhu Te'âlâyı (5) bilmek ki 'a'ka'id 'ilmidir bu efđaldır didi (6) ve yine itdiler 'amelleriñ kaçığı ziyâde efđaldır (7) deyü su'âl itdiler peygamber 'aleyhi's-selâm eyitdi (8) *Allâhu subhânehu ve te'âlâyı* bilmek 'ilmî efđaldır (9) didi ve yine su'âl itdiler ve yine böyle cevâb (10) virdi ba'dehu itdiler yâ Resûli'l-lâh biz saña 'amelden (11) su'âl ideriz siz bize 'ilimden haber virirsiz

[3b] (1) didiler peygamber 'aleyhi's-selâm eyitdi 'ilim (2) ile azacığ 'amel çok olur nâfi'dir cehil (3) ile çok 'amelden deyü buyurdu imdi imân (4) 'ilmini evvel beyân idelüm imânün rükni (5) ikidir dil ile ikrâr kalb ile inanmağdır (6) bir kimse Hağ Te'âlâyı kalbi ile bilse (7) ammâ dil ile ikrâr itmese ol kimse kâfir (8) olur ve dağı bir kimse dil ile ikrâr eylese (9) ammâ kalb ile inanmasa münâfıkdur zât-ı (10) imân nedür şehâdet kelimesidür ve şıfât-ı (11) imân şart-ı imân mü'menün bih altıdır *âmentü*

[4a] (1) *bi'l-lâhi ve melâ'iketihî ve kütübihî ve rusühî* (2) *ve'l-yevmi'l-âhîri ve bi'l-kaderi hayrihî ve şerrihî mine'l-lâhi te'âlâ* (3) bizim imânımız imân-ı gaybî mi yoğsa 'aynî mi (4) bizim imânımız ve cümle mağlûkâtun imânî gaybîdür (5) 'aynî imân mağbûl degildür İslâmün binâsı (6) beşdür evvelki şehâdet kelimesidür (7) ikinci şavm üçüncü şalâtdur dördüncü hacc (8) beşinci zekât imânün beğâsmuñ şartı altıdır (9) evvelki Allâhu Te'âlânun helâl kıldığını helâl (10) i' tiğâd itmek ikinci Allâhu Te'âlânun harâm kıldığını (11) harâm i' tiğâd itmek üçüncü yer ile gök

[4b] (1) arası kadar bir âdemün 'ibâdeti olsa Allâhu (2) Te'âlânun gâzabından emîn olmamağ (3) dördüncü yer ile gök arası kadar bir (4) âdemün günâhı olsa Allâhu Te'âlânun (5) ümidün kesmemek beşinci yerde gökde (6) ins ve cinn ve melâ'ike ve peygamberler ve bir (7) gayri mağlûğ gaybî bilmez illâ Allâhu Te'âlâ bilür (8) Allâhu Te'âlâyı

göre gayb yoktur altıncı (9) kıyâmet gününü görür gibi i' tîkâd itmek (10) gerek İmânuñ hükmi nedir dünyâda (11) harâcdan kırtulup ahiretde ' azâb-ı ebediden

[5a] (1) hâlâs olmağdur sünnet-i imân (2) maşnû' âta nazar itmekdür edille-i şer' iyyeden (3) çıkan aḥkâm-ı şer' iyye sekizdür ol daḥı (4) iki nev' idür dördü meşrû' ât dördü (5) gayr-ı meşrû' âtdan olan evvelki imân (6) ikinci ehl-i sünnet i' tîkâdı (7) üçüncü aḥlâk-ı hamîde dördüncü a' mâl-i (8) şâliḥa gayr-ı meşrû' âtdan olan (9) imânuñ zıddı şirk ile küfürdür (10) ehl-i sünnet i' tîkâduñ zıddı i' tîkâd-ı (11) bâtıla aḥlâk-ı hamîdenüñ zıddı aḥlâk-ı

[5b] (1) zemime a' mâl-i şâliḥanuñ zıddı a' mâl-i (2) fâside edille-i şer' iyyeden çıkan (3) aḥkâm-ı şer' iyye sekizdür ol daḥı iki (4) nev' idir beşi meşrû' ât üçü gayr-ı (5) meşrû' ât meşrû' âtdan olanuñ (6) evvelki farz vâcib sünnet-i müsteḥab (7) mübâḥ gayr-ı meşrû' ât olan harâm-ı (8) mekrûḥ müfsid bunlar tokuz a' zâ üzere (9) cereyân ider meşrû' yâḥûd gayr-ı meşrû' (10) tokuz a' zâ bunlardan hâlî degildir tokuz (11) a' zâ bunlardur kalb kulaḥ göz dil el ayak

[6a] (1) qarın ferc beden Birgüvi Muḥammed Efendi raḥmetu'l-lâhi (2) ' aleyḥi bir giçe Vaşıyyet-nâmesinde böyle dir (3) farzûñ ' ilmi farzduz farzûñ ' ameli farzduz (4) farzûñ cehli harâmdur farzûñ terki harâmdur (5) vâcibüñ ' ilmi vacibdür vâcibüñ cehli harâmdur (6) vâcibüñ terki harâmdur sünnetiñ ' ilmi sünnet (7) sünnetiñ ' ameli sünnet sünnetiñ cehli mekrûḥ (8) tenzihi sünnet-i hüda ise sünnetüñ terki (9) mekrûḥ tenzihi vâcib diyen ḳavle göre (10) kerâhe taḥrîm olur cehl daḥı kerâhe (11) taḥrîm olur zevâ'id ise bir şey yokdur

[6b] (1) hemân şevâbdan maḥrûm olmağ vardır (2) müsteḥabbuñ ' ilmi müsteḥab ' ameli müsteḥab cehlinde (3) kerâhe yok terkinde kerâhe yok belki (4) fi' linde ḥayır ve şevâb ve mediḥ var ba' zılar (5) ḳatında terkinde kerâhe tenzihiyye vardır (6) harâmuñ ' ameli farz cehli harâm irtikâbı (7) harâm mekrûhuñ ' ilmi sünnet terki sünnet (8) taḥrîm ise ikisi de vâcib ' ameli mekrûḥ (9) cehli mekrûḥ taḥrîm ise (10) tenziye ise tenziye müfsidüñ ' ilmi farz cehli harâm (11) irtikâbı harâm ḳasid ile olur-ısa

[7a] (1) ammâ seḥiv ile mağfurdur naḳil Ta' lîm-i Mute' allimde (2) ve Sirâc-ı Musallide ve Halebî Kebirde ve (3) Ḳuhustân-ı Kebirde ve Menâr ibn Melekte (4) ve Tavziḥ-i Tenkihde ve Mukaddime Şerḫi (5) Tavziḥ-i Ḳaramanide ve Ḳuhustân-ı Mukayyerden (6) aḥiz olunmuşdır farz üç kısımdır evvelkisi (7) farzdan evvel farz ikincisi farz (8) içinde farz üçüncü farzdan sonra (9) farz farzdan evvel farz olan Allâhu (10) Te' âlâyı bilüp daḥı farz olan nesne (11) ' ilmin öğrenmek farz icinde farz

[7b] (1) iḥlâş farzdan sonra farz ile küfür ile (2) şirkden iḥtirâz itmek *âmentü bi'l-lâhi* (3) demek ma' nâsı budur ki ben Allâhu Te' âlâya (4) kalb ile inandım ve dil ile iḳrâr eyledim ki (5) Allâhu Te' âlâ zâtında ve şıfatında ve esmâsında (6) ve aḥkâmında ve ef' âlinde ve te' şirinde (7) kimesne[ye] beñzemez kimse daḥı aña beñzemez (8) şeriki ve nazîri ve mişli yokdur kemâl-i (9) şıfatları ile müttekiddir noḳşân şıfatlardan (10) arı ve beridür zât-ı şerifi bir hâl üzere (11) şâbitdür ki cihât-ı sitteden münezzeḥdür

[8a] (1) evveli ve aḥiri yokdur hiç kimsenüñ ḫurğurmasına (2) muḫtâc degildir cümleñ rızıñ viren (3) öldüren ve dirgüren ḫasta ideni ve (4) saḡ iden Allâhu Te' âladur cümle eşyâ bi' z-zât (5) anuñ maḥlûḳıdır ve bi' l-cümle andan gayrı (6) mü'eşşir yokdur ve biz Allâhu Te' âlâyı şıfatları [ile] (7) bilirüz zât-ı şerifi bir hâl üzeredir (8) bir kimsenüñ ma' lûmı degildir şıfat (9) ḳaçdır iki biri şıfat-ı selbiyye ve biri (10) şıfat-ı şübütiyyedür şıfat-ı selbiyye (11) demek Allâhu Te' âlada bulunmayan şıfatlar demek

[8b] (1) meşelâ Allâhu Te' âlâ yemez içmez ya' nî yememek ve içmemek (2) ile Allâhu Te' âlâ muttaşıfdur nürdan degil (3) nârdan degil üzerine gün geçmez giçe geçmez (4) ay geçmez yıl geçmez bizim gibi et ile ve ḳan ile (5) ve cân ile degildir insâna aşlâ beñzemez (6) *leyse ke-mişliḫi şey'un fi'l-erḫi velâ fissemaa'* (7) delildir bâri Te' âlanuñ varlığına (8) delil *fâ'lem ennehu lâ ilâhe illâ'l-lâhu* Allâhu Te' âlâ (9) vâḫid olduğına delil *lev kâne fḫimâ* (10) *âlihetun illâ'l-lâhu le fesedetâ* şıfat-ı selbiyye (11) demek budur şıfat-ı şübütiyye demek

[9a] (1) Allâhu Te' âlada bulunan şıfatlar dimekdür (2) Allâhu Te' âlada bulunan şıfatlar sekizdir ol (3) daḥı iki nev' idür yedisi şıfat-ı şübütiyye-i (4) zatıyyedir ve biri şıfat-ı şübütiyye-i fi' liyye (5) budur [ki] tekvîn yaratmağ ḫâlḳdur yaradıcıdur (6) ve bu şıfatlara delil bunlardır ki beyân (7) olunur hemân Ḥâfız ile Ḥayy olduğına (8) delil *Allâhu lâ ilâhe illâ huve'l-ḫayyu'l-ḳayyûm* ' alim (9) olduğına delil *va'l-lâhu bi külli şey'in alim* (10) semî' olduğına delil *va'l-lâhu huve's-semî'u'l* (11) ' alim başır olduğına delil *va'l-lâhu*

[9b] (1) *başırın bi'l-'ibâd* mürîd olduğuna delil (2) *inna'l-lâhe yef' âlu mâ yurid* ḳadîr olduğına [delil] (3) *va'l-lâhu 'alâ külli şey'in ḳadîr* mütekellim olduğına (4) delil *ve kellema'l-lâhu Mûsâ teklimâ* ḫalîḳ olduğına (5) delil *Allâhu ḫalîḳü külli şey'in* [ve huve 'alâ] *vekil Allâhu ḫayyûn ve'l-ḫayat* (6) *şıfatün lehu fi'l-ezel Allâhu 'alim şıfatün fi'l-ezel* (7) *Allâhu semî'u ve's-semî'u şıfatün lehu fi'l-ezeli* (8) *Allâhu başırın ve'l-başıru şıfatün lehu fi'l-ezeli* (9) *Allâhu ḳadîrın ve'l-ḳudreti şıfatün lehu fi'l-ezeli* (10) *Allâhu ḫalîḳün ve'l-ḫalḳu şıfatün lehu fi'l-ezeli* (11) Allâhu Te' âlanuñ varlığına iki delilimiz vardır

[10a] (1) bir naḳlî ki beyân olundu ve biri ' aḳlî ki (2) beyân idelim hemân ihmâl itme ḫıfz eyle (3) bir ḫadıḫ-si şerifde peygamber ' aleyḫi's- (4) selâm buyurmışlar ki *tefekkeru vefi ḫalḳi'l-lâhi velâ* (5) *tetefekkeru fi [zâti'] 'l-lâh* bir

rivâyetde fi zâti'l-lâhdır (6) ya'nî siz Allâhu Te'âlânun halk eyledüğü eşyâ'yı (7) tefekkür eyleñ zâtında tefekkür eylemeñ deyü buyurdu (8) zirâ anuñ zâtına enbiyâ 'aleyhumu's-şelâtu ve's-selâm (9) 'aқıl irgürememişler *subhâneke mâ'arefnâke* (10) *haqqkama'rifetike* [*ya maruf*] dimişler lâkin biz şıfatları (11) ile biliriz pes imdi Tanrı Te'âlânun

[10b] (1) dört âyâtı vardır birine âyât-ı âfâkiyye (2) dirler ve birine âyât-ı enfüsiyye dirler ve birine (3) âyât-ı tenziliyye dirler ve birine âyât-ı (4) tekviniyye dirler imdi âyât-ı âfâkiyye oldur ki (5) yedi kat göklere nazar-ı 'ibret ile baқasın (6) aylara ve günlere ve yılduzlara bulutlara қarlara (7) yağmurlara şimşeklere bunları fikir eyleyesin (8) âyât-ı enfüsiyye oldur ki baқasın rabbi'l- (9) 'âlemin iki қatre murdâr meniden hâlik eylemiş (10) eller ayaklar gözler қulaқlar vermiş yoқdan var (11) eylemiş bunları fikir eyleyesin âyât-ı

[11a] (1) tenziliyye oldur ki Haqq Te'âlâ habîbine indürdüğü (2) Qur'an-ı 'azîmü's-şândur altı biñ altı yüz yetmiş (3) altı âyetdür nice yüz biñ ma'naları vardır (4) işte bunları fikir eyleyesin âyât-ı tekviniyye (5) oldur ki yer yüzünde olan maḥlûkâta nazar (6) idesin on biñ dürlü maḥlûkât (7) vardır altı biñi deryâda dört biñi (8) қaradadır cümleden bir nev' i insândur Haqq Te'âlâ (9) bunların kimini öldürür kimini dirgürür (10) kimini ḥasta ider kimini şağ (11) ider kimini ḡanî ider kimini faқîr ider

[11b] (1) kimini 'azîz ider kimini zelîl ider dünyâ anuñ (2) 'uқbâ anuñ *keyfe mâ yeşâ'* milkinde taşarruf (3) ider *lâ yus'elu 'ammâ yef'alu* kimsenüñ bu (4) işlerde 'alâқası yoқdur gerek enbiyâ (5) gerek melek gerek resül bunlar da Allâhu (6) Te'âlâya muḥtâcdır işte âyât-ı tekviniyye (7) budur bunları fikir eyleyesin zirâ ḥadiş-i (8) şerîfde vârid olmuşdur ki Haqq Te'âlânun (9) âyâtlarını bir sâ'at fikir eylemek altmış yıl (10) 'ibâdetden efdâldır dimişler Haqq Te'âlânun (11) zâtun fikir eylemek ḥarâmdur anuñ zâtı

[12a] (1) hiç bir nesneye beñzemez mişli ve şerîki (2) yoқdur hemân şıfatlarını bilegör ihmâl (3) itme eger Allâhu Te'âlânun zâtından su'al (4) iderseñ *leyse ke-mişlihi şey'un fi'l-arđi* (5) *velâ fissemâ'i* eger şıfatlarından su'al (6) iderseñ *eḥad şamed lem yelid ve lem yüled* (7) *ve lem yekun lehu kufuven eḥad* eger isminden (8) su'al iderseñ *huva'l-lâhu'l-lezî lâ ilâhe* (9) *illâ huve 'âlimu'l-ğaybi ve's-şehâdeh huve'r-raḥmânu'r-* (10) *raḥîm* ve eger fi' linden su'al iderseñ (11) *külle yevmin huve fi şe'nindiyü* buyurdu

[12b] (1) işte böyle cevâb ve *melâ'iketihî* dimenüñ (2) ma'nası oldur ki daḡı ben Allâhu Te'âlânun (3) meleklerine inandım vardır Allâhu Te'âlâ anları (4) қudreti ile halk itmişdir emri ile 'âmillerden (5) insân gibi anlar Allâhu Te'âlâya 'âşî (6) olmazlar yemez içmezler erkeklik ve dişilik (7) anlarda olmaz ve anların içinde muқarrebler (8) ve peyğamberler vârid her birini ḡizmete (9) қоmuşdur kimi ikişer қanadlı ve kimi üçer (10) қanadlı ve kimi dörder қanadlı *ke-қavlihi te'âlâ* (11) [*elḡamdüli'l-lâhi fatırı's-semâvâti ve'l-ardı*] *câ'ili'l melâ'iketi rusulen üli ecniḡatin meşnâ ve şulâşe*

[13a] (1) *ve rubâ'a, yezîdu fi'l-ḡalқи mâ yeşâu inna'l-lâhe 'alâ* (2) *küllî şey'in қadîr* Allâhu Te'âlânun emrine (3) 'âşî olmaduқlarına delîl *lâ ya'sün* (4) *Allâhe mâ emerehum ve yef'alüne mâ yu'merüne* (5) mü'minlerin imâni nice bi'l-ğayb ise meleklerin (6) daḡı imâni bi'l-ğaybdır *ve kütübihî* dimenüñ (7) ma'nası oldur ki daḡı ben dil ile iқrâr (8) ve қalb ile inandım ki Allâhu Te'âlânun (9) kitâbları vardır Cibrîl ile gökden (10) indirmişdir yer yüzündeki peyğamberlerinden (11) ḡayrıya kitâb inmez ve Cibrîl gelmez Ḥazret-i

[13b] (1) Muḡammed 'aleyhi's-şelâtu ve's-selâma Qur'an inmişdir (2) az az yigirmi üç yılda tamâm olmuşdur (3) ve Ḥazret-i Mûsâ 'aleyhi's-selâma Tevrât (4) ve 'İsâ 'aleyhi's-selâma İncil ve Dâvüd (5) 'aleyhi's-selâma Zebür ve ḡayrısın daḡı (6) ḡayrı peyğamberlerine indirmişdir ya'nî (7) on suḡuf Ḥazret-i Âdeme ve elli suḡuf (8) Ḥazret-i Şite ve otuz suḡuf (9) Ḥazret-i İdrîse ve on suḡuf Ḥazret-i (10) İbrâhime inmişdir 'aleyhimu's-şalâtu ve's-selâm (11) lâkin Tevrât ve İncil ve Zebür ve cümle suḡuflar her biri

[14a] (1) indikde bir uğurdan inmişlerdir lâkin Qur'an-ı (2) 'azîmu's-şân cümleden mu'aḡḡar inmişdir (3) az az yigirmi üç yılda tamâm olmuşdur (4) ḡükmi қıyâmete degin bâқîdir nesih ü tebdilden (5) berîdir ol inen kitâbların ba'zî ḡükmin (6) nesih itmişdür anlar ile şimdi 'amel câ'iz (7) degildir Allâhu Te'âlânun kitâbları var idüğüne (8) delîl *ke-қavlihi te'âlâ tenzîlu'l-kitâbi mina'l-lâhi'l-* (9) *'azîzi'l ḡakîm ve resûlihi* dimenüñ ma'nası (10) oldur ki daḡı dil ile iқrâr itdim ve қalb (11) ile inandım ki Allâhu Te'âlânun yer yüzünde

[14b] (1) peyğamberleri vardır evveli Âdem 'aleyhi's-selâm (2) anı Allâhu Te'âlâ қurı balçıkdan yaratmışdır (3) cümleñüñ aşlı oldur ve âḡiri bizim peyğamberimiz (4) Muḡammedü'l-Muḡtafâ *şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi's-selâmdur* (5) bu ikisinün arasında çok peyğamberler gelmişdir (6) sağışını ancaқ Allâhu Te'âlâ bilir bu ikisine (7) ve bu ikisinün arasında gelenlere cümlesine (8) inandım ve dil ile iқrar eyledim ki cümlesi (9) haqqdır ve cümlesinde aşlâ sağıre ve kebire (10) günâhlardan berîdir günâh itmediler ve bizim peyğamberimiz (11) Muḡammed 'aleyhi's-selâm cümleden efdâldır ve ümmeti

[15a] (1) cümle ümmetlerden ḡayırludur ve cümle inse (2) ve cinne gönderilmişdir ve şer' i қıyâmete degin (3) bâқîdir ve andan soñra nebî yoқdur ve resül (4) gelmez *ke-қavlihi te'âlâ ve lâkin resûla'l-lâhi ve ḡâteme'n-* (5) *nebiyyîn ve kezalike қavlühü 'aleyhi's-selâm lâ nebî* (6) *ba'de* her kim ki bizim nebimizden soñra nebî (7) vardır dise

yâhüd nebî gelür dise kâfir (8) olur ve dağı nübüvvet da' vâsin itse (9) bir kişı dağı mu' cize taleb itse kâfir olur (10) Allâhu Te' âlânun peygamberleri var idüğine delil (11) budur ki *ke-ğavlihi te' âlâ huvellezî ersele resûlehu*

[15b] (1) *bi'l-hudâ ve'l-yevmi'l-âhîr* dimenün ma' nâsı oldur ki (2) dağı ben yevm-i âhîrete inandım olacağdur cümle (3) diri olanlar ölse gerekdir *ke-ğavlihi* (4) *te' âlâ küllü nefsin zâ' iğatü'l-mevt* ve öldükden (5) sonra Allâhu Te' âlâ dirğürse gerekdir (6) cümle çıblak ve yalın ayak ve başı kaba[k] koysa (7) gerekdir *ke-ğavlihi te' âlâ ve enna'l-lâhe yeb' aşu* (8) *men fi'l-ğubûr* ve dağı ' azâb-ı kabir hağğdur (9) *ke-ğavlihi te' âlâ senu' azzibuhum merreteyni* ya' nî biz (10) anlara yağınde iki kerre ' azâb ideriz (11) bir kerre kabirde ve bir kerre âhîretde Allâhu a' lem

[16a] (1) dağı ' aleyhi's-selâm ' azâb-ı kabir hağğdur (2) hağğında buyurur ki *istenzehû ' ani'l-bevli* (3) *fe inne ' âmmete ' azabe'l-kabri minhü* ya' nî siz sidikden (4) ihtirâz idin ya' nî sidüğü bedeniniğe (5) doğundurmadan şakımuñ zîrâ ' azâb-ı (6) kabriñ çoğı ol sidüğü doğundurmadan (7) ve dağı Münkir ve Nekir adlu meleklerin su' âlleri (8) şâbitdir hadîs-i şerif ile ' Umde şerhinde (9) yazar ve kabir ' azâbı hağğ olduğına ve na' im (10) hağğ olduğına delil Resûl ' aleyhi's-selâm (11) buyurdu *el kabrû ravzatün min riyâz-el-cenneti*

[16b] (1) *ve hufretün mih hufere'n-niyrâni* ya' nî cennet (2) çemenlerinden bir çemendir ebrâr ve ahyâr için (3) yâhüd nîrân çukurlarından bir çukurdur küffâr (4) füccâr için a' mâliñ vezin olması hağğdur (5) *ke-ğavlihi te' âlâ ve neđa' u'l-mevâzinel kıışa* (6) *li yevmi'l-ğiyâmeti* ya' nî Allâhu Te' âlâ buyurur ki biz (7) istikâmet terâzuları vaz' ideriz (8) ehl-i kıyâmet için lâkin mü' minlere nazar (9) vaz' olur küffâra nazar-ı mîzân olmaz (10) Qur'ân ile ma' lümdur ve dağı dâr-ı âhîretde (11) kullar ' amelleri kitâbların oğmak şâbitdir nite kim

[17a] (1) Allâhu Te' âlâ buyurur *ıkrâ kitâbek kefâ bi nefsike'l-* (2) *yevme ' aleyke ģasiben* ve dağı cennet ve cehennem (3) şâbitdir mağlûğdur fânî olmazlar *küllü şey'in hâlikun* (4) *illâ vecchehu* âyeti ile bu mağalle su' âl gelür (5) lâkin bir lağza helâk olmağ beğaya menâfi (6) degildir deyü cevâb virilür dağı cennet (7) ve cehennemün ehilleri fânî olmazlar ya' nî ehl-i (8) cennet olanlar cennetde ve ehl-i cehennem olanlar (9) cehennemde ebedilerdir cennet ve cehennem ģâlâ (10) mağlûğ olduğına delil Allâhu Te' âlâ mü' minler (11) hağğında buyurur *ve sâri' ü ilâ mağfîretin*

[17b] (1) *min rabbikum ve cennetin ' arđuhâ's-semavâtu ve'l-arđu* (2) *u' iddet li'l- mutteğine* ma' nâsı Allâhu a' lem sür' at (3) idün kırtarıcı sebep yerine getürmeğe (4) ol namâzda evvelki şaffa geçmeğdir ve katâl (5) şaffında muğkem turmağdır ve imâm ile evvel (6) tekbire irişmeğdir ve dağı cennete girmeğe (7) sür' at idün ki anuñ genliğı yedi kat (8) yer ve yedi kat gök birbirine ulağdırısağız (9) ne miğdâr olur ise ol dağı ol kaçdar (10) Allâhu Te' âlâ cennetiñ enini zikr eyledi uzununu (11) zikir eylemedi zîrâ anı bizim ' ağılmız idrâk itmez

[18a] (1) anuñ ģaddini Allâhu Te' âlâ bilir ve dağı kâfirler (2) hağğında *vetteğü'n-nârelleti u' iddet li'l-kâfirin* (3) kavli-şerifidir Allâhu a' lem kıorkuñ şol (4) oddan kim kâfirler için yaradılup yâr kıılındı (5) Allâhu Te' âlâ ģazireti *u' iddet li'l- mutteğin ve u' iddet* (6) *li'l-kâfirin* buyurdu şığa-i mâzi ile (7) getürmesi delâlet ider ki cennet ve cehennem (8) mağlûğlardır Allâhu Te' âlâ ģazireti cenneti muği' lere (9) şevâb için yaradı ve cehennemi ' ağılere (10) ' azâb için yaradı ma' nâsı oldur ki (11) ben kaçzâ ve kaçdere inandım ģayr ve şerr fâ'ide ve zarar

[18b] (1) cümle her ne olur ise Allâhu Te' âlânun tağdiri-y-le (2) ve dilemesi-y-le olup her ne olup olacağı (3) ezelde tağdir itmişdir levğ-i mağfûza yazmışdır (4) hiç aña muğâlif nesne olmaz Allâhu Te' âlâ (5) dilemeyince bir nesne vücûda gelmez cümle mağlûğât (6) cem' i olsalar bir nesne vücûda gelmez ve getürmeğe (7) kaçdir degillerdir kaçzâ ve kaçder ya' nî yerleri ve gökleri (8) insi ve cinni ve melekleri ve sâ'irler cümle eşyâ (9) bi'z-zât vücûda gelmezden evvel ' ilmu'l-lâhda (10) yaradılcağ olması ve levğ-i mağfûzda olcağ diyü (11) deyü yazılmasına kaçzâ dirler ve bu şeylerden her biri

[19a] (1) ' ilmu'l-lâhda şâbit olduğ vecih üzere (2) ve levğ-i mağfûza yazıldığı üzere vağıt (3) zamân geldikde Allâhu Te' âlânun yaratmas-ıla (4) vücûda gelmesine kaçder dirler imdi benim (5) canım erkân-ı imân altıdur altıncısı kaçzâ (6) ve kaçder dirler beşinün fehmi âsândur altıncısı (7) kaçdere imân getürmeğdir bu bir fehmi güc (8) mes'eledir ' ağı degil nağlidir ve yağışi (9) degil i' tiğâdidir ol ecilden bundan (10) bağış itmek memnû' dur lâkin bir miğdâr (11) tafşil olunmağ lâzımdır er kişı ' ağı-ı kaçşırına

[19b] (1) göre bağış idüp galağa veyâhüd đalâlete (2) düşmeye ve bağış itmez ise de fikr-i fâsidi (3) nice gerek ise mülâğza idüp muğâlif (4) mezhebe gitmeye imdi ma' lüm olsun kaçder (5) aña dirler ki Allâhu Te' âlâ cem' mevcûdâtı ģağğ (6) itmezden evvel ve ģağğ itdikden sonra güneh-ile (7) cümlesinün şıfatları ve ģâlleri ve heybetleri (8) nice olsa gerekdir ve ne ihtiyâr ideceklerdir (9) bilürdi ve her ne ihtiyâr idecekler-ise (10) eger ģayr ve eger şerr her kişinün ihtiyârına göre (11) tağdir itmiş idi aña tağmin-i irâdi dirler

[20a] (1) ammâ kaçzâ aña dirler ki ģağğ Te' âlâ kağem-i a' lâyı (2) ve levğ-i mağfûzı ģağğ idicek kağeme emir idüp (3) cem' muğadderâtı levğ-i mağfûza icmâlen kitâbet (4) itmiş idi aña kaçzâ-i irâdi dirler ammâ (5) ģükm aña dirler ki levğ-i mağfûza icmâlen (6) kitâbet olanı her ne ise günden güne (7) ' ale't-tafzil mağlûğâtın istihğaklarına (8) ve sa' ylarına ve terklerine göre muğtezâ-i (9) ulühiyyete her ne vecih ile revâ görür ise (10) eger ģayr ve eger şerr ģağğ idüp icrâ ider (11) aña teklif-i irâdi dirler ve dağı ģayrât

[20b] (1) bi'l-küllîye hâlika isnâd oluna ta'zîmen tâ ki (2) halk hayr işleyecek kendüye virilen ihtiyârına (3) mağrûr olup 'aceb itmeye ve şerr işleyecek (4) kendi cürmin bilüp dağı ziyâde itmeye zîrâ (5) kazâ ve kader ve hüküm bu halkuñ ihtiyârına (6) ve dilemesine ve terkine mevkûfdur meşelâ sût (7) yoğurt olmak ve peynir olmak ve südi (8) isti'mâl idüp menfa'atlenmek ve ihmâl (9) olunur-isa zâyî' ve fâside olmak hep (10) halkuñ ihtiyâr-ı cüz'isiyle olur eger (11) sūd şâhibi sūdünüñ yoğurt olmasın

[21a] (1) murâd idüp yoğurt esbâbına mübâşeret (2) ider-ise Allâhu Te'âlâ hilâfîn dileyüp (3) peynir itmez ammâ peynir itmege kâdirdür eger sūd (4) şâhibi sūdünüñ peynir olmasın murâd (5) idüp peynir esbâbına mübâşeret iderse (6) Haqq Te'âlâ hilâfuñ dileyüp yoğurt itmez (7) ammâ yoğurt itmege kâdirdir ammâ her nesneniñ (8) esbâbına mübâşeret itmeden 'âdetü'l-lâh (9) degildir yoğurdı peynir itmediği gibi sâ'ir (10) nesnelere dağı itmez meşelâ buğdayı ekmeden (11) bitürmege kâdirdir lâkin 'âdetü'l-lâh degildir

[21b] (1) ve dağı tarı ekdikde buğday bitirmege (2) kâdirdir ve şeker kamışı bitürmeye kâdirdir (3) lâkin bitürmeyüp şâhibi her neye mübâşeret (4) ve ne ihtiyâr ider-ise anı bitürür ammâ ba'zî (5) zamânda yoğurt olmayup hilâf vâki' (6) olursa nâdirdir *en-nâdir kel-ma'dûm* (7) veyâhüd 'ilminde noqşân olmuşdur ey (8) mü'min kardaşlar ma'lûm olsun ki (9) ihtiyâr-ı cüz'î mes'elesinde Kadri mezhebi (10) ve Cebri mezhebi ile bizim mezhebimiz mâ-beyninde (11) ihtilâf vardır zîrâ bizim mezhebimiz Kadri

[22a] (1) ve Cebri mezhebinüñ ortasından geçüp (2) gider iki cânibe meyl itmek câ'iz degildir (3) zîrâ bir cânibi Kadri mezhebîdür ve bir cânibi (4) Cebri mezhebîdür imdi kişi kendüye (5) kağı mezhebîdür bilmek gerek lâkin üç (6) mezhebinüñ tarihîni bilmek ve aňlamak ümmilere (7) müşkildür hemân lâzım olçak kendi mezhebine (8) i'tikâdi lâzım olanlara mu'tekid olup (9) ayrık bu i'tikâddan dönmemek gerekdir (10) imdi şöylece i'tikâd eyleye ki her kişünüñ (11) fi'li ve işleri ikiden hâli degildir biri

[22b] (1) hayr ve biri şerdir ikisi dağı Haqq Te'âlânuñ (2) taqdîri ile ve kazâsı ile ve hükmi ile (3) olur buña delil Allâhu Te'âlâ buyurdu (4) *kul kullun min 'indi'l-lâh* ve dağı her nesne ki 'âlemde (5) vardır her nesne ki vâki' olur Haqq Te'âlânuñ (6) taqdîri ile ve irâdeti-le ve tahtlık ile olur (7) lâkin muhtlak degildir ya'nî kuluñ hiç 'ameli de (8) dağı olmamak ma'nâsına degil belki halk (9) ihtiyâr-i cüz'î-le her neye meyl-i kaşd iderlerse (10) hâlik dağı meyilleri ve kaşdlarına göre (11) halk idi virür huşuşâ ki ihtiyâr-i cüz'î

[23a] (1) bizim mezhebimizde kudretdür ve dağı farz vâcib (2) olan tâ'atüñ cümlesi Haqq Te'âlânuñ emri (3) ile ve muhabbeti ile ve rızâsı ile ve 'ilmi ile (4) ve minneti ile ve taqdîri ile ve kazâsı ile (5) ve levh-i mahfûza yazması ile (6) amel-i şânî ki (6) faziletüdür ya'nî nâfiledür Allâhu Te'âlâ Hazretlerinüñ (7) buyurması ile degildir ammâ dilemesi ile ve sevmesi (8) ile ve taqdîri ile ve yaratması ile kendi rızâ-yı (9) şerifine muvâfık kılmaq ve levh-i mahfûza yazması (10) ile 'amel-i şâliş ki ma'âşîdür ya'nî günâhlaruñ (11) küllîsi ki Haqq Te'âlânuñ 'ilmi ile ve kazâsı ile

[23b] (1) ve taqdîr-ile ve meş'iyeti ile (2) ve levh-i mahfûza yazması ile ammâ muhabbet ile ve rızâsı (3) ile ve emri ile degildir imdi kul bu üç (4) 'amelden hâli olmaz her ne işler yâ vâcib yâ nâfile (5) veyâ sünnet işler veyâ harâm işler pes imdi (6) *Haqq subhâne ve te'âlâ* her kişiye ihtiyâr-ı cüz'î (7) virüp *emri bi'l-ma'rûff ve nehy 'ani'l-munker* (8) itmişdir *yâ eyyuhe'l-lezîne âmenü't-teku'l-lâhe haqqâ* (9) *tuqâtihî ve lâ temütunne illâ ve entum müslimûn* ya'nî Allâhu (10) Te'âlâ buyurur ki benden kemâl ile korquñ (11) ve dağı siz elbette ölmeñiz illâ İslâm üzere

[24a] (1) olduğıuz hâlde ölüñ dimekdir pes (2) imdi ma'lûm oldu ki kişi müslim olmak (3) kendi elindedür ihtiyâr-ı cüz'isini sebep (4) ile ve dağı her kişide ihtiyâr-ı cüz'î var (5) idüğüne bu âyet-i kerîme delil-i kaat'idür ve dağı (6) kişiye hidâyet Haqq Te'âlâdan hâsıl olur (7) ve ol hidâyet nefsi kabûl itmek ile mühtedî (8) olur ve dağı her kişi ihtiyâr-ı cüz'isiyle (9) her neye meyl ve kaşd idüp esbâbına (10) mübâşeret ider-ise eger hayr ve eger şerr (11) istihkâkıma göre hâlik diler-ise taqdîr

[24b] (1) olanı icrâ ider ve diler-ise tebdil (2) idüp mahv ider *ke-ğavlihi te'âlâ yemhü'l-lâhu mâ yeşâ'u* (3) ve *yushbit ve 'indehu ummu'l-kitâb* rivâyet (4) olunur ki Allâhu subhânehu ve te'âlâ her gün levh-i (5) mahfûza üç yüz altmış kerre nazâr idüp (6) kimini dirgürür ve kimini öldürür kimini 'aziz ider (7) ve kimini haqqîr ider *yef'alu'l-lâhu mâ yeşâ'u ve yehkumu* (8) *mâ yürîd* pes imdi cemî' ef'âliñ fâ'ili (9) haqqîkatde Allâhu Te'âlâdur ammâ kaşd ve ihtiyâr (10) bizden gerekdir ve dağı Haqq Te'âlâ bize (11) ihtiyâr-ı cüz'î viridi ba'dehu ba'zî nesne bize

[25a] (1) işlemek ile emir itdi ve ba'zî nesneyi terki (2) ile emir itdi dimiş oldu ki eger siz (3) ihtiyâr-ı cüz'îni emir itdüğüm nesnelere (4) şarf iderseniz ben anı size halk idi (5) virirem ve size âhiretde cennet ihsân (6) ideyim emrime imtişâl itdüñiz için ve eger (7) ihtiyâr-ı cüz'îni tehi olup işlemen didüğüm (8) nesnelere şarf iderseniz anı dağı size (9) halk idi virem lâkin âhiretde size 'azâb-ı (10) şedid ile 'azâb iderim demek olur (11) nehyim icinâb itmedüñiz için ve dağı

[25b] (1) ihtiyâr-ı cüz'î didükleri hemân niyyet (2) ve kaçd-ı 'azîmet itmekdür ya' nî Türkîce fulân (3) nesneyi ideyin deyü kalbi ile kaçd ve teveccüh (4) itmekdür ve bundan öte geçmek gerekdir (5) zîrâ Qadrîlerün yüksek kayalardan ve tağlardan (6) düşüp helâk oldukları yerlerdür (7) eger ihtiyâr-ı cüz'î olmasa tekliif-i muhâl (8) olur idi Mûsâ Kâzım Hâzretlerine (9) ma'şiyet kimdendir deyü su'âl olunduğda (10) cevâb virdiği 'azim ve taleb kıldandır (11) ve halk eylemek Allâhu Te'âlâdan olmak üzere

[26a] (1) cevâb virdiği beyne'l-cebir ve'l-çadirdür (2) ya' nî Cebrîler mezhebi-le Qadrîler mezhebinün (3) ortasıdır ve dağı sa'id ve şakî (4) ve şakî sa'id olmak mes'elesini kemâ-hüve (5) haqqu bilmek ve anlamak ve aña göre 'amel üzere (6) olmak gerekdir imdi mü'min çardaş Allâhu Te'âlâ (7) 'aşkına olsun bir hoşca diñle zîrâ (8) bu mañall ayaklar tayanup sürcedükde cehenneme (9) düşecek yerlerdür imdi añağıl kim Allâhu (10) Te'âlânun 'ilm-i ezeliyyesi mütegayyir olur ve ne (11) mütebeddil yokdur lâkin var ki bir kimse 'ömrinde

[26b] (1) ba'zısında sa'id ve ba'zısında şakî (2) olacağı 'ilm-i ezeliyyesinde ma'lûm olmuş (3) olacak câ'izdür ki levh-i mañfûzda ol (4) kimse ismi eşkıyâdan veyâ sü'edâdan yazıla (5) meşelâ bir kimsenün 'ömrinde ibtidâsından (6) sa'id ve âhîrinde şakî olmak gibi ve bir kimse (7) dağı 'ömrinün evvelinde şakî ve âhîrinde sa'id (8) olması gibi ya' nî ibtidâ-i 'ömrin şekâvet üzere (9) olması gibi Haqq Te'âlânun 'ilm-i ezelisinde (10) ma'lûm olduğdan sonra câ'izdür ki levh-i (11) mañfûzda her birinün hâli ibtidâ-yı 'ömürlerinde

[27a] (1) olan hâlleri i'tibârî ile yazıla ba'de (2) şakî olmak üzere tahrîr olunan kimse (3) ihtiyâr-ı cüz'îsin ef'âl-i reddiyye şarf (4) itmek ile şekâveti zühür idüp şakî (5) olur ibtidâsı şekâvet üzere olan (6) kimse ihtiyâr-ı cüz'îsin ef'âl-i hasene (7) cânibine şarf itmek ile sa'âdet zühür (8) idüp levh-i mañfûzda her birinün hâli (9) tebdil olunur ya' nî sa'id şakî sa'id (10) [şakî] olmak üzere yazılmış olur bu vecih ile vâki' (11) olan tebdil ve teğayyür taqdir degildir taqdim-i

[27b] (1) çadim ki 'ilm-i ezeliyyesinde olan taqdirdür (2) ol 'âlî olan mekândur bâkîdür ancak teğayyür (3) levh-i mañfûzda olmuşdur ki anda olan (4) teğayyür-i taqdire zarar vermez çadim olduğına (5) binâen ba'de 'aksi olmak üzere tahrîr olunan (6) levh-i mañfûzda tebdil olunur meşelâ sü'edâdan (7) olmak üzere tahrîr olanlardır şakî olmak (8) [şakî] olmak üzere tahrîr olunur ve şakîlerden (9) yazılmış iken sa'id olmak üzere kitâbet (10) olunur pes imdi bu tañkik üzere (11) tebdil ve teğayyür levh-i mañfûzda oldı

[28a] (1) 'ilmü'l-lâhda olmadı zîrâ 'ilmü'l-lâh tebdil (2) ve teğayyür olmaz pes imdi taqdir-i (3) ezeli mütegayyir olmak lâzım gelmez zîrâ mütebeddil (4) olan levh-i mañfûzda yazılandur (5) 'âmîlin 'ilmine göre yazılır ammâ Haqq subhâne (6) ve te'âlânun 'ilm-i ezeliyyesi hiç mütegayyir (7) olmaz ma'lûm oldı ki sa'id şakî ve (8) şakî sa'id olmak levh-i mañfûzda imiş (9) Haqq Te'âlâ cemî' ümmet-i Muhammedi sü'edâ gürühundan (10) eyleye âmîn ve bi'l-cümle inandım Allâhu Te'âlâya (11) ve meleklerine ve kitâblarına ve peygamberlerine

[28 b] (1) ve kıyâmet gününe hayır ve şerr Allâhu Te'âlânun (2) taqdiri ile ve dilemesi ile ve yaratması ile (3) olduğına imân-ı icmâli budur tafdil (4) bunun üst tarafında yazılandur hemân (5) hıfız ile imân ve İslâm birdür ikisi (6) dağı kalb ile inanmağdur ve dil ile ikrâr (7) itmekdür Hâzret-i Muhammed 'aleyhi's-şalâtu (8) Haqq Te'âlâdan getürdigi cümle haqqdur getürdigin (9) getürdigi zikir itdügümüz şeylerdür ya' nî (10) Allâhu Te'âlâya ve meleklerine ve kitâblarına (11) ve peygamberlerine ve kıyâmet gününe ve hayır ve şerr

[29a] (1) Allâhu Te'âlâdan olduğına kalb ile inanmak (2) ve dil ile ikrâr itmek imân-ı İslâm (3) dirler dîn ve millet birdür Hâzret-i Muhammed 'aleyhi's- (4) selâm Haqq Te'âlâdan getürdigi şeyler (5) i'tikâda müte'allik ya' nî bu altı şey' zâtına (6) dîn ve millet dirler şerî'at-ı a'mâle müte'allik (7) getürdigidür ya' nî Resûlül-lâh 'aleyhi's-selâm (8) Haqq Te'âlâ tarafından getürdigi iki 'ilimdür (9) biri i'tikâda müte'allik biri a'mâle müte'allik (10) imdi i'tikâda müte'allik olan imân (11) 'ilmidür imân 'ilmini kalb ile inanmağdur ve dil

[29b] (1) ile ikrâr itmek imân ve İslâm dirler (2) ve imân 'ilminün zâtına dîn ve millet (3) dirler a'mâle müte'allik olan 'ilm-i a'mâli zâhirine (4) müte'allikdür ya' nî abdeste ve namâza (5) ve oruca ve gusle ve hayza ve nifâsa (6) ve alıma ve şatıma müte'allik olan 'ilmdir (7) bu 'ilmi biz çabul idüp anlar ile 'amel (8) itmesine şerî'at dirler ve dağı kişiye (9) lâzım olan i'tikâdda ve 'amelde mezhebin (10) bile i'tikâdda mezhebin kimdir diseler (11) ehl-i sünnet ve cemâ'atdır diye [y]a' nî ben Resûl

[30a] (1) u'l-lâhün aşhâbı ve cemâ'atına i'tikâd üzerine (2) oldılar ise ben dağı ol i'tikâd üzerineyin (3) diye anların i'tikâdı bu araya gelince zikir (4) itdügümüzdür ve hüküm eyleye ki ehl-i sünnet (5) ve cemâ'at mezhebi haqqdur gayri mezhebler (6) bâtıldur 'amelde mezhebin kimdür diseler (7) İmâm-ı Ebü Hanîfe rağıya'l-lâhu 'anhudur diye (8) ya' nî Ebü Hanîfeyi 'ibâdetde ve mu'amelede (9) imâm idindim ve kitâbu'l-lâhdan ve hadîşden (10) ekleyüp çıkardüğünü çabul itdim ve anuñ (11) söz-ile 'ameli ihtiyâr itdim dimekdir imdi

[30b] (1) bunları hıfza aldüğdan sonra her gün (2) imânın neñileye ide ki yâ Rabbi eger benden (3) küfür şadır oldıysa tevbe itdim dîn-i İslâma (4) girdim Hâzret-i Muhammed 'aleyhi's-selâm senün (5) cânibinden her ne getürdi ise inandım (6) haqqdur diye Allâhu Te'âlâya ve Allâhu Te'âlâdan (7) her ne gelen nesneye Allâhu Te'âlânun murâdı (8)

üzere inandım ve peygamberlere ve peygamberlerden (9) gelen her nesneye peygamberleriñ muradı üzere (10) inandım zîrâ küfür sözler çokdur elfâz-ı küfür (11) ne nesnelendir bilmeyince küfürden kurtulmak ğayet

[31a] (1) müşkildir imdi ‘akâyid kitâbları sağ kanad (2) gibidir ve elfâz-ı küfür yazılan kitâblar şol (3) kanad gibidir imdi mü’min bir kuşa beñzer (4) eger ‘akâidi ve elfâz-ı küfri her birini (5) bir hoşca ‘ulemâ-yı kâmilinden zabt (6) idüp öğrendiñ ise ve bu zikir itdigümüz (7) ‘akâidler mu’tekid ve elfâz-ı küfür olan (8) sözlerden müctenib olduñ ise insân (9) ve kedi vesâ’ir hayvânlar seni tutmak diledikte (10) şayerân idüp ya’nî uçup şayyâd (11) ‘azâbından ħalâş olursın ve eger ‘akâid

[31b] (1) kitâblarında yazıldığı üzere mu’tekid (2) olsa mü’min kâmil olur lâkin fi-zemânınâ (3) zuhûr elfâz-ı küfri ve ef’âl-i küfri (4) bilmeyincek ihtimâl vardır ki ol sözleri (5) söyleyüp veyâ işleyüp veyâ i’tikâd idüp (6) kâfir ola cemî’ tâ’atları bâtıl olur (7) bu ħavf ve ħorqu için elfâz-ı küfür ve ef’âl-i (8) küfür yazılan kitâbları ve risâleleri dağı (9) bilüp ve mütâla’a idüp bu elfâzı ve bu (10) ef’âli ve bu i’tikâdı terk ide ve dağı (11) elfâz-ı küfür ve ef’âl-i küfür sekiz biñ sekiz yüz

[32a] (1) seksen sekizdür ve bunları melâhîde (2) tâ’ifesi peydâ idüp memâlik-i İslâma (3) münteşir itmişlerdir anları kimse zamân-ı (4) evâ’ilde söylemezler idi ve söyleyeni (5) katil iderler idi şimdiki zamânda ol (6) sözleri ve ol fi’lleri söyleyen ve işleyen (7) densizleri aña tâ’ifesi düğünlerde (8) ve ğayri mecma’alarda vesâ’ir yerlerde (9) söyledüp ħatt idüp gülüşürler (10) hem gülenler hem kendileri cemî’an kâfir olurlar (11) tecdîd-i imân itmezler-ise katilleri lâzım

[32b] (1) olur ve dağı eger bir mü’min ‘akâidi muhkem (2) bilse lâkin elfâz-ı küfür bilmese ol kişi (3) şimdiki zamânda insân şeklinde hemân (4) bir kanadlu kuşa beñzer insânı ve kedileri (5) tutmak isteseler tutarlar ħalâşa mecâl (6) olmaz eger elfâz-ı küfri ve ef’âl-i küfri (7) bilse lâkin ‘akâidi bir hoşca bilmese (8) ol kişi muqalliddir muqallid ise fâsıkdır (9) ve l-ħâşil evvel ‘akîdesin taşhîh itmege (10) muqayyed ola ba’dehu elfâz-ı küfri ve ef’âl-i (11) küfri ne nesnedir bilmege muqayyed ola ba’de

[33a] (1) *Ĥaqq şubhâne ve te’âlâya* du’â eyleyüp diye ki (2) yâ Rabbi ‘akîdemi ehl-i dâlelet ‘akîdesinden (3) ve lisânımı elfâz-ı küfürden şaklaya imânıñ (4) vesâ’ir umürünü Allâhu Te’âlâya emânet koyup (5) bu du’âyı okıya *Allâhümme inni estevede’uke* (6) diyeni ve emâneti ve ħevâtımı ‘ameli her şey ki (7) Allâhu Te’âlâ Ĥazretine emânet ħonıla ol (8) şey’ zâyi’ olmaz pes imdi kuşdan (9) murâd mü’mindir şayyâddan murâd (10) ve kediden murâd şeyâtındir bir kimse (11) ehl-i sünnet ve cemâ’at ‘akîdeleri ile

[33b] (1) mu’tekid olsa ve elfâz-ı küfri ve ef’âl-i (2) küfri bilüp kendi ħıfız üzere (3) olsa iki kanadlu kuş gibi kendü[n]i (4) kediden ya’nî şeytânlar şerrinden ħalâş (5) ider ve *fırâk-ı dâlle* mezhebine gitmeden kendüni (6) ħıfız ider ve ammâ ehl-i sünnet ve cemâ’at (7) mezhebinde olan ‘akâidi bilmese (8) ve elfâz-ı küfri ve ef’âl-i küfri (9) ve i’tikâd-i küfri bilmese ħorqu vardır ki (10) ehl-i sünnet mezhebinden ħâric olup (11) *fırâk-ı dâlle* mezhebine dâhil ola ħâl

[34a] (1) kendini ehl-i sünnet ve cemâ’at mezhebinden (2) zann ider *ne’üzü bi’l-lâhi te’âlâ* ve çok olur ki (3) şeytân ve nefsi emmâre ħücûm idüp (4) diline elfâz-ı küfri câri idüp kâfir (5) ider ħâlbuki ol derd-mend kendini mü’min (6) zann idüp ölünceye dek çalışup (7) ‘ibâdât ve tâ’atları ider şeytân bunı (8) ‘ibâdet itmege terğib idüp ħındırır ki (9) hem dünyâda zahmet çeksün ve hem âhîretde (10) ‘azâb-ı elimde olsun der zîrâ bilir ki (11) birisi ħabûl ola-y-idi şeytân itdüğine

[34b] (1) râzı mı olurdu bir kişi küfür söylese mücerred (2) *lâ ilâhe illa’l-lâh Muħammed resûlullâh* demek ile (3) Müslimân olmaz zîrâ teberri şartdır ammâ şol (4) kimesnelere elfâz-ı küfri bilürler lisânlarıñ (5) ħıfız üzere olurlarda eger bu kişiye (6) şeytân bir tarîk ile elfâz-ı küfri söyledir (7) keferi ise yâhûd ef’âl-i küfri işledir (8) ise tedârik idüp tecdîd-i imân ve tecdîd-i (9) nikâh idüp mü’ebbed [i]düp ‘azâbından necât (10) bulur ve zinâdan ħalâş bulur pes imdi (11) mü’min nefsi şeytâna uyup Ĥaqq emrin

[35a] (1) koyup hevâya uyup dîn bâbında ihmâl (2) itmeye bil ki gice gündüz ağlayup dîn (3) kaydın çeksün bâri kendi[n]i Müslimânlardan (4) ve mü’minlerden ide göresin zîrâ (5) ħorqu var ki yetmiş ve seksen yıl itdüğün (6) ‘amel zâyi’ olup henüz Müslimân olmamış (7) olasın ammâ derd-mend sen kendini Müslimân (8) zann idersin bil ki dağı imân nedir bilmeyüp (9) maşşer yerinde rûsvâ olasın imdi (10) mü’min olanlara lâzımdır ki ğiçe ve gündüzdür (11) oluncaya dek kâhillik ve süstlük

[35b] (1) itmeye evvel imâna müte’allik ve elfâz-ı küfr (2) ve ef’âl-i küfüre ve i’tikâdı küfre ‘ilmi öğrene (3) ba’de namâza ve ‘âbdeste ve oruca ve ğusle (4) müte’allik olan ‘ilimleri çalışup öğrene (5) imânı ve namâzı cümle müte’allikât-ıla bilüp (6) ‘amel eyleye ve elfâz-ı küfür ne nesnelendir (7) bilüp icinâb eyleye ve illâ ol kimesnelerden (8) hemân dünyâda Müslimândir deyü cizye ve ħarâc (9) almazlar ve kendisin ve evlâdın esir (10) itmezler ve boynuñ urmazlar işte bu aşıl (11) Müslimânıñ fâ’idesi budur imdi küfrüñ

[36a] (1) kökü ücdür ħavlen ve fi’len i’tikâden mes’ele (2) bir kişi ihtiyârî ile kâfir olsa ħalb-i (3) muṭma’in bi’l-imân olsa ol kişi kâfirdir (4) ħalbinde ol imân aña nef’i virmez ve Allâhu (5) Te’âlâ ħatında mü’min olmaz mes’ele

bir kişinin (6) küfür icâb iden nesne hâtırına gelse (7) ve getirse ammâ söylemese ve hâtırına (8) geldüğün istemese ol mağz-ı imândır (9) mes'ele bir kişi kâfir olmağa kaçd ve 'azim (10) itse yüzyıldan sonra dağı ölürse (11) fi'l-hâl kâfir olur mes'ele bir kişi küfür

[36b] (1) söyleyen kişiye kendi rızası ile gülse (2) kâfir olur mes'ele bir kişi küfür icâb iden (3) sözi söylese gayrılar gülseler kâfir (4) olurlar mes'ele bir mezkûr elfâz-ı küfri (5) söylese halkı dağı kabul itseler kâfir (6) olurlar ya'ni inkâr itmeseler mes'ele eger (7) vâ'iz küfür icâb iden kelimeyi söylese (8) halk dağı itikâd itseler kâfir olur (9) mes'ele hadîs-i mütevâtiri inkâr eylese kâfir (10) olur mes'ele rivâyet olunur ki Hâzret-i (11) Ebû Yûsuf ile pâdişâh bir meclisde

[37a] (1) otururken zikir olundu ki peygamber 'aleyhi's- (2) selâm kabağı severdi bir kişi eyitti (3) ben kabağı sevmezem Ebû Yûsuf eyitti kılıç getirün (4) bu kişinin başın kesin deyü emir itdi (5) ol kişi *estağfiru'l-lâh mimmâ zekeratu ve mimmâ yûcibu'l-* (6) *küfra eşhedü enlâ ilâhe ille'l-lâh ve eşhedü enne Muhammeden* (7) ' *abdühu ve resûlüh* didi pes imdi Ebû (8) Yûsuf ol kişiyi terk itdi mes'ele şol (9) kimselerün ki Qur'an-ı 'azîm kaçan kitâbet olursa (10) cismidür ve kırâ'at olursa 'arzdur diseler (11) ikfâr vâcibdür mes'ele bir kişi deff ve kaşib

[37b] (1) çalar iken Qur'an okusa kâfir olur (2) deff didikleri âlet lehvidir ve kaşib (3) didikleri çalbere ve dünbelek ve bunların (4) âmâli her ne ki var ise aña dirler (5) bir kişi yüz dört kitâbdan birin inkâr (6) itse kâfir olur mes'ele bir kişi sekerât-ı (7) mevte olan ahvâli inkâr eylese kâfir (8) olur mes'ele bir kişi ahvâl-i kabri inkâr (9) eylese kâfir olur mes'ele bir kimse kıyâmeti (10) inkâr eylese kâfir olur mes'ele bir kimse (11) mizân inkâr eylese kâfir olur mes'ele

[38a] (1) bir kimse şırâtı inkâr eylese kâfir olur (2) mes'ele bir kimse cehennemini inkâr eylese kâfir [olur] (3) bir kimse Qur'an-ı 'azîmi tahfif eylese kâfir (4) olur mes'ele bir kişi mescidi ve câmi'i (5) tahfif eylese kâfir olur mes'ele bir kişi (6) ayağın muşhaf-ı şerif üzerine koşu (7) kâfir olur zarûret 'indinde degil (8) mes'ele bir kişiye niçün Qur'an okumazsın (9) dinilse veyâhüd niçün çok okumazsın (10) dinilse ol kişi dağı toydum veyâhüd (11) girye gördüm ya'ni sevmezem oldum dise

[38b] (1) kâfir olur mes'ele bir kişi kitâbu'l-lâhdan (2) bir âyet inkâr eylese kâfir olur mes'ele (3) bir kişi Qur'an-ı 'azîmi ta'yib eylese veyâhüd (4) tahta eylese kâfir olur mes'ele bir kişi (5) *mu'avvezeteyni te'vîlin* inkâr eylese kâfir (6) olur ammâ müte'ahhirinden ba'zılar katında (7) mu'tlakâ kâfir olur gerek te'vîl itsün (8) gerek itmesün mes'ele bir kişi ve lâğ ile (9) ve lu'b ile Qur'an-ı 'azîm okusa kâfir (10) olur mes'ele bir kişi Qur'an-ı 'azîmi te'vîl (11) kelâm arasında isti' mâl idüp

[39a] (1) söylese meşelâ izdihâm-ı nâsda *fecema'nâhum* (2) *cem'an* dise kâfir olur mes'ele bir kişi (3) bir yüksek binâyı öğürüp *ve's-semâ* (4) *ve't-târiki* gibi kılmış dise kâfir olur (5) mes'ele bir kaşir kimesneye görüp *innâ* (6) *a'taynâdan* kışacak dise kâfir olur (7) mes'ele marîz katında Yâsin-i şerif (8) okuyan kimesneye meyyit ağzına loğma (9) verme dise kâfir olur mes'ele bir kişiye (10) gel cemâ'at ile namâz kıl didiklerinde (11) ben yalnız kıların zirâ Hakk Te'âlâ *inne's-şalâte*

[39b] (1) *tenhâ* didi dise kâfir olur mes'ele (2) bir kişi Qur'an-ı 'azîm okurken hâtırına (3) gelmese bir dağı *velteffeti's-sâku bi's-sâk* (4) dise kâfir olur mes'ele bir kişi kadehi (5) taldurup *ve ke'sen dihâkan* dise (6) kâfir olur mes'ele bir kişi kadehi taldurup (7) laîfe ile *fekânet şerâben tahûrâ* dise (8) kâfir olur mes'ele bir kişi ölçerken (9) ve tartarken bir kişi anuñ katında *fe izâ kâlûhum* (10) *ev vezenûhum yuhşirûn* dise kâfir olur (11) mes'ele bir kişi ücret ile muşhaf al dise

[40a] (1) kâfir olur mes'ele bir kişi bu cölmekte (2) ve bu tencerede ne vardur dise ol dağı (3) *ve'l-bâkıyâtü's-şâlihâtü* vardur dise (4) kâfir olur mes'ele huşümet vaktinde (5) *lâ havle velâ kuvvete illâ bi'l lâhi'l-'aliyyi'l-'azîm* (6) bir âher dağı emir böyle degildir dise (7) veyâ bu saña ne işler veyâ bu seni acılıktan (8) kurtarmaz veyâ bu etmek yerine turtmaz (9) veyâ bu bir şey' getürmez veyâ bu çanağda tirid (10) olmaz dise kâfir olur mes'ele bir kişi (11) huşümet vaktinde bu sözleri

[40b] (1) *subhâna'l-lâh* diyen kimseye dağı söylese (2) kâfir olur mes'ele bir kişi huşümet (3) vaktinde *lâ ilâhe illâ'l-lâh* dise bir kişi (4) dağı zikir olunan sözleri söylese (5) kâfir olur mes'ele bir kimse şarâb (6) içerken bismi'l-lâh dise kâfir olur (7) mes'ele livâta iderken bismi'l-lâh dise (8) kâfir olur ammâ yedikden sonra elhamdü'l-lâh (9) dise ba'zılar kâfir olur ba'zılar (10) olmaz didiler ammâ kendiye naşib olup (11) karnı toyduğı için dise kâfir

[41a] (1) olur mes'ele bir şey' emir katında veyâ icâzet (2) katında bismi'l-lâh dise kâfir olur (3) mes'ele bir kişi birinün evine varsa (4) içerü gireyim mi deyü icâzet taleb (5) itse ev şâhibi dağı bismi'l-lâh dise (6) eger muradı icâzet verdüm gir dimek (7) ise kâfir olur yâhüd icâzet isteyüp (8) kalkayın mı dise ol dağı bismi'l-lâh dise (9) kâfir olur yâhüd yukarı çıkayım mı dise (10) ol dağı bismi'l-lâh dise kâfir olur (11) yâhüd ol maşlahatı ideyim mi dise

[41b] (1) ol dağı bismi'l-lâh dise kâfir olur (2) mes'ele ta'am ye diyecek mağallda bismi'l-lâh (3) dise kâfir olur yâhüd gel kahve iç (4) diyecek yerde bismi'l-lâh dise kâfir (5) olur zirâ bu cümle Hakk Te'âlâ hâzretlerinin (6)

ism-i şerîfini kelâm-ı nâsda hâlt idüp (7) tahfif itdüğü için ve ammâ te'vil idüp (8) şahîha bunları söylemezden evvel fikir (9) ve niyyet idüp ba' dehu bunları söylese (10) kâfir olmaz ammâ bunu añlar bir 'âlim-i fâzıl (11) kânda bulunur mes'ele talebe-i 'ilmi ve hafaza-i

[42a] (1) Qur'an ve 'ulemâyı görüp bunlar pilâvçılar (2) dise bu kişiye küfürden 'azîm qorqu vardır (3) mes'ele bir kişi namâz kılop şâlgını ödedim (4) dise kâfir olur mes'ele bir kişi va'l-lâhi (5) ben namâz kılmazın dise kâfir olur mes'ele (6) bir kişi Allâh benim mâlimdan eksik virdi (7) ben anuñ haqqımı eksik viririn dise kâfir (8) olur mes'ele bir kişi namâz farz degildir (9) dise kılmam dise kâfir olur mes'ele (10) bir kişi ben bugün namâz kılmam dise kâfir (11) olur mes'ele bir kişi ben ebedî namâz kılmam

[42b] (1) dise kâfir olur mes'ele bir kişi Allâhu Te'âlâ (2) baña on vaqit namâz emri ola-y-idi (3) kılmazdım dise kâfir olur mes'ele eger (4) kıble fulân cihete ola-y-idi ol cihete (5) kılmazdım dise kâfir olur mes'ele bir kul (6) beş vaqit namâzı kılmazam zîrâ şevâbı efendimiñ (7) olur dise kâfir olur mes'ele bir kişi (8) ramazân-ı şerîfde namâz kılop gayri (9) aylarda kılmasa niçün kılmazsın diseler (10) ol dañı bu çoğdur dise kâfir olur (11) mes'ele bir kişiye namâz kılop diseler ol

[43a] (1) dañı el bizim için kılar dise kâfir (2) olur mes'ele bir kişiye namâz kılop diseler (3) ol dañı zevcem ve vâlidem yokdur kimin için (4) kılayın dise kâfir olur mes'ele bir kişiye (5) namâz kılop diseler ol dañı bu namâz baña (6) çok ırlık getürdi veyâhüd çok (7) kesel getürdi dise kâfir olur mes'ele (8) bir kişiye namâz kılop diseler ol dañı bunu (9) kim kâdir olur dise kâfir olur mes'ele (10) bir kişiye namâz kılop diseler ol dañı şabır (11) eyle ramazân gelsin de kılalum dise

[43b] (1) kâfir olur mes'ele 'aqlen işlemeyecekleri (2) maşlahata dâhil olmaz dise yâhüd ben (3) ibtilâya dâhil olmam dise yâhüd namâz (4) ağırdır dise yâhüd kim kâdür olur (5) bunu âhirine ve nihâyetine irişdürmege dise (6) kâfir olur veyâhüd anam ve babam öldi (7) kimüñ için kılayın dise yâhüd kimüñ (8) için kılayın anam ve babam şağdur dise (9) yâhüd kılamak ile ne ziyâde idüñ dise (10) ve terk itmek yanımda birdür dise bu cümlede (11) kendi kâfir 'avratı boş olur tecdîd-i imân

[44a] (1) ve tecdîd-i nikâh lâzım olur mes'ele (2) bir kişi bir kişiye beş vaqit namâzı kılamak (3) nedür dise ol dañı bilmem dise zekât (4) vermek nedür dise bilmem dise kâfir (5) olur mes'ele tahâretsiz veyâ murdâr (6) şevb ile namâz kılsa kaşd ile kâfir (7) olur mes'ele bir kişi bir 'âlim gördükde (8) bıyığın kırkıdirmek çirkîn olmuş dise (9) yâhüd bıyık kırkıdirmek çirkîn dise (10) kâfir olur mes'ele bir kişi bıyığın (11) kırkıdirmışsın çirkîn olmuşsın

[44b] (1) dise kâfir olur zîrâ bıyık kırkıdirmek (2) sünnetdür mes'ele bir kişi 'ulemâya taqlid (3) idüp halkı güldürse kendi ve hem (4) gülenler cem'ân kâfir olur mes'ele bir kişi (5) şeyhlere ve hañbîlere ve imâmlara ve mü'ezzinlere (6) taqlid eylese gülenler ve kendi kâfir olur (7) mes'ele bir kişi meclis-i 'ilimde[n] gelürken biri (8) dañı kilisâdan gelür dise kâfir (9) olur mes'ele bir kişi gel meclis-i 'ilme (10) gidelüm dise ol dañı anlaruñ (11) didüklerin tutmağa kim kâdür olur dise

[45a] (1) kâfir olur mes'ele bir kişi lañfe ile (2) meclis-i 'ilme gitme 'avratuñ boş olur (3) dise kâfir olur mes'ele bir kişi 'ilim (4) ne bildürdi dise kâfir olur mes'ele (5) bir kişi tirid canağı 'ilimden yegdür dise (6) kâfir olur mes'ele bir kişi vech-i şer'î (7) beyân eylese haşmı dañı bu recülüñ 'âlim (8) olduğımdandur dise kâfir olur (9) mes'ele benim ile 'âlim oturmasın (10) dise kâfir olur yâhüd bir kişi fetvâyı (11) yere bıraksa kâfir olur yâhüd bu şer'î

[45b] (1) nedir dise kâfir olur mes'ele bir kişi (2) talâk malağ bilmezem hemân oğlançıklar (3) anası evde gerek dise kâfir olur (4) mes'ele bir hatun la'net zevc-i 'âlime dise (5) kâfir olur erinden boş olup tecdîd-i (6) imân ve tecdîd-i nikâh lâzım olur mes'ele (7) bir kişi bir 'âlime 'âlimcik dise kâfir (8) mes'ele Hâzret-i 'Alînüñ Fâtımadan (9) olan evlâdlarına 'alevîcik dise kâfir [olur] (10) mes'ele bir 'âlime kitâbetini dükkânda koyup (11) kendi dükkân şâhibi eyitti müteşâriki

[46a] (1) bunda koduñ gitdi didi ol 'âlim (2) dañı Şeyhül-islâm imâm Fazlî rahmetu'l-lâhu (3) te'âlâ 'aleyhi hâzretlerine fetva itdirdi (4) ve fetvâsında katline emir eyledi mes'ele (5) bir kişi teyemmüm idene gülse kâfir olur mes'ele (6) bir kişi bir 'âlimden yâhüd eñâdis-i şerîfden (7) bir hadîs-i şerîf getürse biri dañı (8) bu *leyse ke-mişlihi şey'un* dise yâhüd bu kelâm (9) niye yarar dise yâhüd *el yevme hahunâ 'izzete* (10) *ve hürmete* dir heme 'ilme degildir dise (11) yâhüd ben nefsimi cehenneme hâzırladım dise

[46b] (1) yâhüd yaşduğı cehenneme bıraktım dise (2) bu sözlereñ her birinde kâfir olur mes'ele (3) bir kişi aqçesi olmayana bir aqçe degmez dise (4) kâfir olur mes'ele bir kişi âhir 'ömrümde ben (5) 'ilme meşğül olmam dise kâfir olur (6) mes'ele eger filân kişi kıble yâhüd fulân (7) kişi kıble cihetinde ola-y-idi ol cânibe teveccüh (8) itmez idim dise kâfir olur mes'ele bir kişi (9) bir şâliha saña mülâkî hemân hünzîra mülâkî (10) olmak gibidür dise kâfir olur mes'ele (11) bir kişi bir kişiden haqq da'vâ idüp gel

[47a] (1) şer'-i şerîfe gidelüm dise ol (2) dañı çavuş getürmeyince gitmezem dise (3) kâfir olur mes'ele zâbiñden âdem getürmeyince (4) gitmezem dise yine kâfir olur zîrâ şer'-i (5) şerîfe gidelüm demek Allâhuñ ve Resûlu'l

(6) lâhîñ emrine ve hükmine varalum muñî (7) olalum dimekdür ve eger kâdıya gidelim (8) dise ol dağı gitmem dise nesne lâzım (9) gelmez ve kâfir olmaz ancak ta' zîz lâzım gelür (10) mes'ele bir kişi şer' u'l-lâh dise ol dağı (11) şer' i ve şer' -i emşâlınden olanlar baña geçmez

[47b] (1) dise kâfir olur mes'ele bir kişi baña (2) mâlı vir dise ol dağı şer' a varmayınca (3) virmeziñ dise ol dağı ben saña verdüğimde (4) şer' i kanda idi dise yâhüd bir kişi (5) şer' -i şerîf zikir olursa biri dağı (6) istihfâfen geyirüp şer' i (7) budur dise kâfir olur mes'ele bir kişi (8) ahkâm-ı şer' i istihzâ eylese kâfir olur (9) mes'ele bir kişiye mü'min misin dise (10) ol dağı ana mü'minin inşâ'l-lâh dise te'vilin (11) bilüp ana mü'minin inşâ'l-lah dise şâfî' ler

[48a] (1) gibi bizim mezhebimizde dağı kâfir olmaz mes'ele (2) bir kâfir bir Müslimân baña İslâmı ' arz (3) eyle dise ol dağı fulân ' âlime var (4) dise kâfir olur mes'ele bir Müslimâna İslâmı (5) ' arz eyle didükde ol dağı şabır eyle (6) dise kâfir olur fi'l-hâl İslâm getürmek (7) gerekdir ba' dehu bir ' âlime iletmek gerekdür hatta (8) bir hoşca İslâm-ı ta' lim eyleye mes'ele (9) bir kişiye imân nedür dinilse ol dağı (10) bilmem dise kâfir olur mes'ele bir kişi (11) imâna gelmek murâd eylese ol dağı ben sıfât-ı

[48b] (1) imâni bilmem dise yâhüd şabır eyle dise (2) yâhüd te'hîr eyle dise yâhüd fulân ' âlime (3) var dise kâfir olur mes'ele bir kişi ben (4) sıfât-ı imâni bilmem dise kâfir olur (5) mes'ele bir küccük şabiye Müslimân kızını alır (6) nikâh ile alsa ba' de bâliğa olsa (7) İslâmı bilmese ve sıfât-ı İslâm nedür erinden (8) bâyin talâk boş olur mes'ele bir kişi (9) bed-du' â idüp Allâhu Te' âla seni imânsız (10) alsın dise kâfir olur [mes'ele] bir kişi (11) fulânunı katli helâldür yâhüd katli mübâhdur dise

[49a] (1) kâfir olur eger ol kişi küfür söyleyüp (2) mürtedd olmadı ise mes'ele filânun (3) katli helâldür dise kâfir olup yanında (4) olanlardan taşdıķ itseler cümlesi kâfir (5) olur mes'ele bir kişi saña ve İslâmına (6) la' net dise kâfir olur mes'ele bir kişi (7) bir kişiye Müslimân digilmisin dise ol (8) dağı digilik dise kâfir olur mes'ele (9) bir kişi bir haram işleyene işleme bunu Allâhu (10) ' azîmu's-şândan kork dise ol dağı (11) korkmazam dise kâfir olur ammâ haram[a]

[49b] (1) haram olmayan dise kâfir olur mes'ele (2) bir kişi bir kişiye Allâhu ' azîmu's-şândan (3) korkmaz mısın dise korkmazın dise (4) kâfir olur mes'ele bir kişi bir kişiye yâ kâfir (5) dise ol didiğün gibi yüz dise (6) kâfir olur yâhüd kâfir olsam seniñ (7) ile olmazdum dise yâ lebbeyk dise (8) kâfir olur mes'ele bir kişi bir Müslimâna (9) kâfir dise diyen kâfir olur ba' zılar (10) katında ol da sükût itse kâfir olur (11) mes'ele bir kişi kendi oğluna ve kızına

[50a] (1) yâ Mecüsünün veledi dise kâfir olur (2) yâhüd kâfiriñ oğlu dise kâfir olur (3) mes'ele bir kişi kendi atına yâ Fireng (4) atı dise kâfir olur kendi mülki ise (5) eger şatun aldı ise kâfir olmaz mes'ele (6) bir kişi i' tizâr mahallinde kâfir idim Müslimân (7) oldum dise kâfir olur ba' zılar katında (8) mes'ele Allâhu Te' âla İblise la' net itdi (9) dinildikde bir kişi ben la' net itmezem dise (10) kâfir olur mes'ele bir kişi put yabsa (11) kâfir olur mes'ele bir kişi ben mülhidem dise

[50b] (1) kâfir olur mes'ele eger fulân nesne yarın (2) olmazsa kâfir olayın diyen fi'l-hâl (3) kâfir olur yâhüd eger fulân nesne yarın (4) olur ise kâfir olayın dise (5) fi'l-hâl kâfir olur mes'ele bir kişi (6) beni incitdiñ kâfir olmak murâd itdim dise (7) kâfir olur mes'ele bir kişi bir kişiye ister (8) isen kâfir ol ister isen Müslim ol (9) benim katımda ikisi birdür dise kâfir olur (10) mes'ele bir kişi beni şöyle incindiñ kâfir (11) olmağa yakın oldum dise kâfir olur mes'ele

[51a] (1) bir kişi bir Müslimâna *lâ ilâhe illâ'l-lâh* dise (2) ol dağı dimese kâfir olur mes'ele Naşrânî (3) olmak hayırludur Yahüdiden dise kâfir (4) [olur] yâhüd Yahüdi Naşrâniden hayırlıdır (5) dise kâfir olur lâyıķ olan budur ki (6) Yahüdi Naşrâniden eşeddir diye mes'ele (7) bir kimesne bir kişiye fulân beni kâfir itti (8) kâfir olur mes'ele bir kişi Mecüsî şabkası (9) giyse yâhüd omuzına şarı hırķa (10) yassa yâhüd beline bir ķara ip bağlasa (11) bu zunnârdur dise kâfir olur mes'ele

[51b] (1) bir kişi nev-rüz gününde Mecüsilere yumurta (2) hediyeye virse kâfir olur mes'ele bir kişi (3) nev-rüz gününde bir nesne şatun alsa (4) ammâ ol şey' i evvelden alageldüğü olmasa (5) eger nev-rüza ta' zîm ise kâfir olur (6) eger nev-rüz günü i[d]dügün bilmese ittifaķı (7) râst gelse kâfir olmaz mes'ele bir kişi (8) bir kişiye nev-rüza ta' zîmen bir nesne ihdâ (9) eylese ya' nî bağışlasa kâfir olur mes'ele (10) bir kişiye helâlden ne dinilse ol dağı haram (11) baña sevgülidir dise kâfir olur yâhüd

[52a] (1) baña câ' izdür dise kâfir olur mes'ele bir kişi (2) haram severin dise ve şabır idemedüm (3) dise kâfir olur mes'ele bir kişi ne olaydı (4) zinâ helâl olaydı dise kâfir olur (5) mes'ele bir kişi ne olaydı zulüm helâl olaydı (6) dise kâfir olur mes'ele ne olaydı âdem (7) öldürmek helâl olaydı dise kâfir (8) olur mes'ele bir kişi ne olaydı helâl (9) olmayan nesnelere helâl olaydı dise (10) kâfir olur mes'ele bir kişi bir harama helâldir (11) dise kâfir olur mes'ele bir Müslimân

[52b] (1) bir Müslimâna ne şarâb şatmağa icâzet (2) virse kâfir olur mes'ele bir kişi ramazân-ı (3) şerîf geldikde uzun ay geldi dise (4) yâhüd ağır ay geldi dise yâhüd dar ay (5) geldi dise kâfir olur mes'ele bir kişi (6) bu

tâ' atı *Haqq subhâne* ve *te'âlâ* bizim üzerimize (7) 'azâb kıldı dise kâfir olur mes'ele (8) bir kişi şağâ'irden bir günâh işlese bir âhir (9) kişi dağı tevbe eyle ol dağı ne (10) işledim ki tevbeye muhtâc oldum dise (11) kâfir olur mes'ele bir kişi haramdan taşaduk

[53a] (1) ve andan şevâb ricâ eylese kâfir olur (2) mes'ele bir kişi haramdan şadağa eylese bir (3) fakîre ol fakîr dağı haram idüğün (4) bilse du'â eylese viren dağı âmîn dise (5) ikisi dağı kâfir olur mes'ele bir kişi (6) şer'ân kabîh olan nesnelere işlese (7) biri dağı ne hoş itdün dise kâfir olur (8) mes'ele bir kişi hayz gören hatuna cimâ' (9) helâldür dise kâfir olur mes'ele bir kişi (10) livâta helâldür dise kâfir olur bir kişi (11) istibrâdan evvel câriyyeyi ve tayyi itmek

[53b] (1) helâldür dise kâfir olur mes'ele bir kişi (2) niçün zekât virmezsin dinildükde bu cerîmeyi (3) ve bu garâmı kime vireyin dise kâfir olur (4) mes'ele bir kişiye zekât vir diseler ol (5) dağı virmezsin dise kâfir olur mes'ele (6) bir kişi bir şey' işledüğün bilir iken eger (7) bu işi işledim ise Yahûdî olayın yâ Naşrânî (8) olayın bu işi itdim ise dise kâfir (9) olur ammâ itdüğün bilse mes'ele bir kişi Allâh (10) bilür işledim dise veyâ işlemedim dise (11) kâfir olur mes'ele bir kişi yalan yere Allâh

[54a] (1) bilür şöyledür dise kâfir olur mes'ele (2) bir kişi Allâh bilür fulân kimesneyi oğlumdan (3) ziyâde severin dise kâfir olur mes'ele (4) eger fulân idersem kâfir olayın dise (5) ve i'tikâd idersem kâfir oluram dise (6) kâfir olur mes'ele va'l-lâhi diyecek yerde (7) cânı için dise kâfir olur mes'ele (8) başın için dise kâfir olur mes'ele (9) bir kişi benim hayâtım için dise yâhûd *bi-hayâtike* (10) dise kâfir olur mes'ele bir kişi insânüñ (11) vechi için bir koyun boğazlasa yâhûd

[54b] (1) bir kişinüñ kudümü yâhûd bunlara müşâbih (2) olan yerlerde kâfir olur mes'ele bir kişi (3) sultâna secde eylese kâfir olur ammâ murâdı (4) ta'zîm olsa kâfir olmaz ammâ İmâm-ı (5) A'zam katında yine kâfir olur Ebû Manşûr (6) Mâturîdî ider bir kişi zamânımız sultânına (7) 'âdil dise kâfir olur mes'ele ehl-i sünnetde (8) ehl-i menâşib manşib oldukları vakit (9) tehniyye varanlar mübarek olsun (10) diseler kâfir olur mes'ele bir kişi şırâf (11) ve hisâbı ve ba'sî ve şahâ'if-i a'mâli

[55a] (1) inkâr eylese her birinde kâfir olur mes'ele (2) kıyâmet izdihâmında sen beni kanda (3) bulursun dise kâfir olur mes'ele (4) bir kişi haqqımı vir yoğsa âhiretde (5) senüñ hasenâtından baña virirler dise (6) ol dağı şimdi baña ziyâdece vir (7) kıyâmetde al dise kâfir olur mes'ele (8) benî Âdem haşır olmaz zuğum eylese kâfir (9) olur mes'ele bir kişi fulân kişi bilmem Allâhu (10) Te'âlâ niçün halk itdi dise kâfir olur (11) mes'ele hayvânâtı haşır olmaz zuğum eylese

[55b] (1) eger beni Allâhu Te'âlâ cennete fulân kişi ile (2) bile çorsa girmem dise kâfir olur (3) mes'ele eger sensiz Haqq Te'âlâ baña cenneti (4) virir ise istemem dise kâfir olur (5) yâhûd fulân kişisiz girmem dise yine kâfir olur (6) yâ Allâhu Te'âlâ senüñ için cennete koyar ise (7) girmem dise kâfir olur mes'ele bir kişi (8) ben şevâbdan ve 'ikâbdan beriyem dise kâfir (9) olur mes'ele bir kişi riyâ ile namâz kılsa (10) günâhkâr olur mes'ele zübün geymek (11) ve kaftan geymek ve kerâke geymek ışıtmâğa

[56a] (1) sebedür ışıdan ve kızdırdı ve ışıtdırdı (2) yâ kerâke beni ışıtdı kızdırdı dise (3) ve böyle i'tikâd eylese kâfir olur mes'ele (4) bir kişi rızık kesib rızığa sebedür rızık (5) viren Allâhu Te'âlâdur kesib itmeyince rızık (6) ele girmez dise kâfir olur mes'ele bir kişi (7) fulân kimse hekîm şağıtdı eyü itdi (8) dise kâfir olur zîrâ şağaldan Allâhdur (9) hekîm ancak sebedür şîhâtine sebep oldu (10) dimek gerek mes'ele bir kişi şerbet ve fulân (11) ma'cün fulân merhem ve 'ilâc fulân kimse

[56b] (1) şağaldı eyü itdi dise kâfir olur (2) mes'ele bunlar sebedür şağaldan Allâhdur (3) bunlar eyü itmege kâdir degüldür eger bunlar (4) eyü itmege kâdir ola-y-ı Tañrı olmamağ (5) lâzım gelür idi mes'ele bir kişi çarnımı ta'am (6) çoyurdu dise çoyuramı ta'amdur (7) deyü i'tikâd eylese kâfir olur zîrâ ta'am (8) çarın çoyurmağa kâdir degüldür belki bir küccük (9) kişi yer yüzündeki ta'amı cemî'an yise ol (10) ta'amlar anuñ çarnıñ çoyurmağa kâdir degüldür (11) çoyuran Allâhu 'azîmu's-şândur mes'ele bir kişi

[57a] (1) şu beni çandırdı dise ve çandıran şudur (2) çann idüp i'tikâd eylese kâfir olur belki (3) şu ancak çanmağa sebedür çandıran Allâhu 'azîmu's- (4) şândur mes'ele bir kişi kaftan ve kerâke (5) ve ferâce derletdi dise ve derleden bunlardur (6) çann idüp i'tikâd eylese kâfir olur (7) zîrâ bunlar derletmege kâdir degüldür ancak (8) derleden Allâhu 'azîmu's-şândur bunlar (9) sebedür mes'ele bir kişi namâz tekbirlerinde (10) medd eylese ya'nî Allâhu ekber deyecek yerde Allâhu³ (11) ekber dise kâfir olur çâşd ile medd iderse

[57b] (1) eger sehiv ve cehil ile medd iderse (2) bi'l-ittifâk namâzı fâsid olur ve eger mü'ezzin (3) ve eger çâşd ile medd iderler ise kâfir olur (4) ba'dehu ol mü'ezzinüñ ezânı ve kâmeti câ'iz (5) olmaz bu zamânda imâmlarda çokdur 'ale'l- (6) huşuş ekşerriyyâ mü'ezzinler medd eyerler bu mes'eleden (7) gâfillerdür gâyet çorqu mağallidür

³ "Allah" ismi celilinin elifini uzatarak Allah denilmesi şüphe ifade edeceği için ve "Allah en büyük müdür?" anlamına geleceği için namazı bozar. bkz. Bilmen, 2011 : 136]

mes'ele bir kişi (8) bir 'alimi istihfâf eylese kâfir olur 'avratı (9) boş olur mes'ele bir kişi bir ehl-i 'ilme tahkîren (10) ve ihâneten eyle dise yâ nâ-dân dise (11) yâhûd yâ hünzîr dise yâhûd yâ nâkes

[58a] (1) dise kâfir olur ammâ eger bunları latife (2) ile dise ta'zîr lâzım gelür mes'ele bir kişi (3) peygamber 'aleyhi's-selâma sabk eylese kâfir (4) olur katli vâcib olur mes'ele bir kişi (5) çihâr-ı yâr-ı güzîn şetim eylese ta'zîr-i belîğ (6) ve te'dîb-i gâliz lâzım olur ve siyâset (7) ile katil olunur mes'ele mu'âmele-i şer'îyye (8) Hâkık Te'âlâyı aldamağ gibidür ve andan hâşil (9) olan ribh-i hâramdur câ'iz degildür dise (10) kâfir olur ol i' tişkâdan dönmez ise (11) katil olunur bir kimse sehiv ile küfür söylese

[58b] (1) kâfir olmaz mes'ele şeref 'ilmi ile şeref-i (2) neseb olur mu el-cevâb olmaz *hel yestevî'l-* (3) *lezîne ya'lemüne vellezîne lâ ya'lemün* bu ecilden (4) Hâzret-i 'Âişe-i şiddîka ve Hâzret-i (5) Fâtıma-i Zühreden efdâldür dinildi zîrâ (6) Hâzret-i 'Âişenün 'ilmi ziyâde idi (7) mes'ele bir kişi dise ki ba'zı eyüce (8) kâfir vardur hâbîş Müslimândan yegdür (9) dise kâfir olur mes'ele fulân huşuşda (10) şöyle incindim ki küfür ez-ber okudum dise (11) kâfir olur mes'ele bir kişi gökden Allâhu Te'âlâ

[59a] (1) bize nazar ider dise kâfir olur mes'ele (2) bir kişi gökden Allâhu 'azîmu's-şân bizi (3) görür dise yâhûd 'arşdan bizi (4) görür dise kâfir olur mes'ele bir kişi (5) Allâhu 'azîmu's-şân gökdedür dise (6) yâhûd yereddür dise kâfir olur mes'ele (7) bir kişi Allâhdan hâlî ve mekânı yokdur dise (8) kâfir olur zîrâ bu şüretlerde Allâhu (9) Te'âlâyı mekân işbât itmiş olur (10) mes'ele bir kişi ben kâfirin dise yâhûd (11) ben Allâhu 'azîmu's-şândan beriyin dise

[59b] (1) yâhûd ben peygamberden beriyin dise (2) yâhûd ben Qur'ândan beriyin dise yâhûd (3) ben şerî'atden beriyin dise yâhûd dîn-i (4) İslâmdan beriyin dise bu sözleriñ (5) cümlesinde kâfir olur mes'ele huşümet (6) mahallinde anı şer'î bilir ise ol dağı (7) bunda hüküm cârî olmaz dise yâhûd (8) bunda hüküm yokdur dise yâhûd bunda (9) topuz vardur dise yâhûd hüküm neyler (10) dise kâfir olur mes'ele bir kişi sen baña (11) Allâhu 'azîmu's-şândan sevgülisin dise

[60a] (1) kâfir olur mes'ele bir kişi baña dînimden (2) sevgülisin dise kâfir olur mes'ele (3) Tañrı dağı olursañ hâkık komazam (4) dise kâfir olur mes'ele bir kişi Allâhu Te'âlâ (5) baña zulüm itdi dise kâfir olur mes'ele (6) Allâhu Te'âlâ cemî' 'âleme eylik itdi baña (7) yaramazlık itdi ve kemlik itdi dise (8) kâfir olur mes'ele fulân kimesne Tañrı (9) gibidür dise kâfir olur mes'ele bir kişi (10) peygamber 'aleyhi's-selâmuñ tırnağı (11) uzun idi dise istihfâfen

[60b] (1) kâfir olur şevâbı eski idi dise (2) yâhûd karnı ac idi dise istihfâfen (3) kâfir olur mes'ele bir kişi fulân kažiyye (4) şöyle incindim ki kâfir oldum dise (5) kâfir olur mes'ele hâram olan raqış (6) nedür el-cevâb her dürlü raqış hâramdur (7) fî-zemânınâ şüfleriñ itdüğü hâramdur (8) mes'ele semâ' nedür el-cevâb zikir âvâzesin (9) işidüp ol sebep ile şevke gelüp (10) kalkup devrân itmek semâ' dirler (11) ammâ ihtilâf vardur hareketde başın

[61a] (1) belin egüp büküp elin ayağın şalıcağ (2) raqış olur bi'l-ittifâk hâramdur Ahmed bin (3) Kemâl Paşa mes'ele raqış nedür ol (4) harekâtdur ki zamâne şüfleriñün (5) devrân ile zikirde iderler Ahmed bin (6) Kemâl Paşa mes'ele fî-zemânınâ olan mutaşşavvıf (7) tevhid iderken devrân ki mübâh-ı i' tişkâd (8) iden kimesne şer'ân kâfir olur mı el-cevâb (9) egerçi i' tişkâd idenün küfri fetvâ (10) virmişlerdür lâkin 'ibâdet idüğüne (11) i' tişkâd itmeyincek küfri tevaqquf olunmağ

[61b] (1) ihtiyât-ı akreb ve ensebdür mes'ele zeyd-i (2) şüfiden ba'zı kimesne zikru'l-lâh iderken (3) raqış idüp döndükleri için (4) kâfirsın ve 'avratıñız boşdur dise (5) dîne şer'ân ne lâzım olur el-cevâb (6) kâfir dimeyüp fâsık ve fâcir demek (7) ile zecir eylemek evlâdur Ebû's-su'üd (8) mes'ele halka-i zikirde ihtiyâr ile devrân (9) helâldür dîn kimesne tekfir idene ne (10) lâzım olup nesne lâzım olmaz (11) Ahmed bin Kemâl Paşa mes'ele fî-zemânınâ

[62a] (1) şüfleriñ ayak üzere tûrup zikir (2) idenler-ile raqış dinülür mi el-cevâb (3) dinilür bellerin ve başların oynadmaz (4) ise şüret-i mezbürede olan zikir (5) helâldür diyenlere ne lâzım olur el-cevâb (6) kâfir olurlar raqış helâldür diyicek (7) Ahmed bin Kemâl Paşa mes'ele fî-zemânınâ (8) devrân eyleyen şüfleriñün şehâdetleri (9) maqbûle olur mı el-cevâb olmaz Ebû's-su'üd (10) mes'ele bir kişi ervâh-ı meşâyih hâzirdur (11) bilürler dise kâfir olur mes'ele cennetde

[62b] (1) Allâhu Te'âlâyı gördüm dise kâfir olur (2) mes'ele seferden geldükde haccdan geldükde (3) anuñ kudümî için koyun boğazlamak câ'iz (4) degildür boğazladuğı meyyit atı necisdür yenmez (5) ammâ boğazlayan kimse kâfir olur mı olmaz (6) ihtilâf olundu ba'zılar kâfir olur didi (7) ba'zılar olmaz didi mes'ele bir kişi bir zâlim (8) olan sultâna 'âdil dise kâfir olur (9) mes'ele bir kişi bir kâfirin ağzına şetim eylese (10) ihtilâf olundu ba'zılar kâfir olur didi (11) ba'zılar kâfir olmaz didi mes'ele bir kişi

[63a] (1) dîne şetim eylese kâfir olur mes'ele bir kişi (2) imâna şetim eylese kâfir olur mes'ele bir kişi (3) bir kişiye dervîş-i dervîşân dise kâfir (4) olur zîrâ ma'nâsı demek olur ki (5) cemî' eşyâ'yı saña mübâh kıldım demek olur (6) ol ecilden kâfir olur mes'ele zindîk (7) aña derler ki âhiretde *va'l-lâhu te'âlânun* (8) vañdâniyyetine inanmaya işte

luğatda zindîk (9) aña dirler ammâ şer'ide zindîk deyü şol (10) kimsedür ki pâdişâh-ı İslâmüñ imâmetine (11) münkir ola mes'ele bir ağaç teknedecâsetli

[63b] (1) eşvâb yuduğdan soñra bir kerre tekneyi şu ile (2) yaykaya dañı tamâm қаатарât-ı münқаtı' olmadan (3) zeydüñ eşvâbıñ yuyup muhkem şıkımadan (4) iki üç def'a bu тарık ile yusalar (5) şer'ân zeydüñ eşvâb-ı mezbür ile kılduğı (6) namâzı i'âdesi lâzım olur mı el-cevâb olur (7) mes'ele tavuk boğazlayup içi kırsağı (8) çıkmadan kaynar şu ile haşlasalar (9) ba'de tuiyün yolsalar ekli helâl olur mı (10) el-cevâb bahışdür ekli câ'iz degildür hınzır (11) eti ile berâberdür Ebu's-su'üd için ve kırsağın

[64a] (1) çıkmadan kaynar şu ile haşlasalar (2) ba'de tuiyün yolsalar ekli helâl olur mı (3) el-cevâb necisdür ekli câ'iz degildür hınzır (4) eti ile berâberdür Ebü's-su'üd için (5) ve kırsağın çıkarduğdan soñra yine (6) kırnın dikmek gerekdür kınadlarında necâset (7) var ise yâhüd kıanı gövdesine (8) bulanmış ise ol şu necisdür içine (9) gidüp necis idüp yumak ile pâk (10) olmaz halk bu mes'eleden gâfildür (11) ammâ tuiyinde aşı necâset ve kıan yoğ

[64b] (1) ise necâsetine hüküm olunmaz mes'ele (2) zeyd bî-namâz olsa aña ne lâzım olur (3) el-cevâb ta'zîr-i şedîd lâzımdur istihlâlen (4) terk iderse kıatıl lâzımdur Ebü's-su'üd (5) mes'ele zeyd 'ümmî imâma uyup namâzı (6) cemâ'at ile kılsa 'ümmî devrân ile zikir (7) iden şüfilerden olsa ol namâzı (8) i'âde eylemek lâzım olur mı el-cevâb (9) lâzımdur eger ol şüfiler rakış helâldür (10) diyenlerden ise Ebü's-su'üd imdi benim (11) cânım imân 'ilmi elfâz-ı küfür 'ilmini ez-berlerseñ

[65a] (1) iki kıanadlı kıuş olup uçarsın (2) ve illâ eger bu kıanadlı kıuş olup kediler (3) seni ya'nî şeytân seni tutar helâk (4) ider hemân ihmâl itmeyüp hıfız ide (5) gör 'azâb-ı ebediden halâş olagör (6) ve ahlâk-ı zemîmeyi kıalbinden çıkarağör (7) ve ahlâk-ı hamîdeyi kıoyagör ve günâhlardan (8) kıaçagör yoħsa pişimân olmağ muqarrerdir (9) imdi ikinci 'ilmi bir miğdâr beyân idelim (10) imdi ma'lûm olsun ki merhûm Taķiy (11) eddîn Birgüvi Muħammed Efendi ve Sîret-i Aħmediyye

[65b] (1) nâm ile müsemmâ olan kıtabında tahkîk (2) eyledüğü üzere kıalbinde olan ahlâk-ı (3) zemîme ya'nî Hakk Te'âlânüñ ve resülinüñ (4) zemm eyledükleri kötü hüylar altmışdır (5) ve lâkin merhûm ümmet-i Muħammed şefakaten hıfzı (6) âsân olsun için bu altmışın içinden (7) yigirmi üç 'aded re'isleriñ aħiz idüp (8) Türkiye mansûb olan Vaşiyet-nâme-i (9) laţifesinde taşriħ buyurmuşlardır (10) her kim kıalbini bu yigirmi üç hüydan pâk (11) idüp arıdır ise cümle altmışdan

[66a] (1) dañı kıalbi pâk olmuş olur ahlâk-ı (2) zemîme bunlardır evvelkisi sū'-i zann (3) ya'nî azacığ 'alâmet ile mü'minlere ma'şiyet (4) üzere ve yaramaz fi'il üzere añlamakdur (5) ikinci riyâ ya'nî 'ibâdet ile dünyâ fâidesi (6) dileyüp ve aqça ile kıatim-i şerif ve cüzler (7) okuyup el-hâşıl cemî' umürünü niyyet-i (8) hâlişeye muķarin kıılmağın eylemekdür (9) ve bunuñ taşili pek çokdur gâyet ihtirâz (10) gerekdür üçüncü ħased ya'nî gönilmekdür bir kimsenüñ (11) ni'metiñi zâ'il olmasını istemekdür eger kıymetini

[66b] (1) bilmeyüp ma'âşîye ħarc iderse ol (2) vaķit zevâlin istemek ħased olmaz (3) bil ki gâyet olur ve ni'met dañı bir kıaç (4) nev'idür dördüncü kibir ya'nî kendüni gâyri (5) kimselerden eyü görmekdür büyüklemeğdür (6) gâyet şaķınmağ gerekdir ve cümle halka hâlince (7) tevâzu' itmeyüp kibir itmekdür beşinci 'ucub (8) ya'nî fi'l-cümle itdüğü 'ibâdet Hakk Te'âlânüñ (9) tevfiķ ile ve luţf [u] iħsânı ile olduğın (10) bilmeyüp kendiden bilmekdür altı[n]cı hıķıd ya'nî (11) dünyâ ħuşusı için bir kimseye kın tutup

[67a] (1) ve kıalbinden sevmeyüp düşmenlik itmekdür (2) ammâ âħiret ħuşuşı-çün olur-ısa (3) gâzabı fi'l-lâh olur ol güzeldir (4) yedüncü ħubb-ı dünyâ ya'nî her vechi ile dünyâda (5) zevķ itmek istemekdür teķşirine sa'y (6) itmekdür gâyet ihtirâz gerekdir zîrâ (7) cümle günâhlarıñ başıdır ve cümle fesâd andan (8) hâşıl olur sekizüncü ħubb-ı riyâset ya'nî (9) halk içinde bellü bir âdem olmağ istemek kıadı (10) olmağ müderris olmağ ve vâ'iz olmağ gibi (11) kıoyuna şalınmış aç kıurd gibi zararından

[67b] (1) bunuñ zararı artuğdır kışinüñ dînine (2) dimişdir ħabıbu'l-lâh toķuzüncü tül-i emel (3) ya'nî kendine uzun'ömür taķdîr idüp (4) çok yaşamayı sevmekdür dünyâ ħazvı (5) için ammâ 'ibâdeti artıcağ itmek için (6) uzun 'ömür isteseñ ol câ'izdir (7) onüncü nefis ârzüsına tâbi' olmağ ya'nî (8) gönli yeyecekden ve giyecekden ve 'avratdan (9) fi'l-cümle şer'a muħâlif olan yerlerde (10) nefisine tâbi' olmadan on birüncü faķirlikden (11) kıorķmağ ya'nî elinde olan mâli ħarc

[68a] (1) itmege kıorķup faķir olur deyü ħavf (2) idüp Hakk Te'âlânüñ kendi taķsîm (3) eyledüğü rızığdan gâfletdir on ikinci taķdîr-i (4) Hakk'a incinmek ya'nî Hakk Te'âlânüñ kendine (5) iħsân itdüğü ni'metlere kıanâ'at itmeyüp (6) sâ'ir halka baķup elem çekmek ve yerinmekdür (7) on üçüncü mediħ ya'nî halkuñ kendini mediħ (8) eyledüklerini sevip ve dañı ziyâde añsunlar (9) deyü sa'y itmekdür on dördüncü nefis için (10) gâzab ya'nî kendi nefsi için sâ'ir nesne (11) gâzab itmek meşelâ ħakkında taķşirât

[68b] (1) eyleseler kendini fazıl idüp ve sövseler (2) ve begenmeseler ol ecilden gâzab itmekdür (3) on beşüncü ya'nî ħakk kıabül itmeyüp ve kıabülinden (4) dañı 'âr idüp ve bilmediklerine i'tirâf (5) itmemekdür on altıncı ħırş ya'nî

dükkâmı erke (6) açup ve geç kapayup ve her vecih ile māl (7) cem' ine harîş olmak on yedinci tama' ya' nî halkuñ (8) elinde olan mālına göz diküp bu tārîki (9) kendine almağa cehd eylemekdür on sekizinci (10) buhul ya' nî mālmuñ zekâtını ve fitresini ve sâ'ir (11) haqqu'l-lâh olan yerlerde ketim idüp edâ eylememekdür

[69a] (1) ve ehl-i 'iyâline dağı her huşuşda cefâ itmekdür (2) on tokuzuncu ğanileri ğmâsından ötüri (3) ululamağ ya' nî dünyâsı ziyâde olanlara (4) geldükde ayak üzere kalkup ta' zîm eylemekdür (5) ve manşib için ve sâ'ir libâsı için (6) dağı ta' zîm idüp ululamağdur fağirleri (7) horlamak ya' nî fuğarâ-yı şâbirin ve şâlihîn (8) gördükde fağrından ötüri ta' zîm eyleyüp (9) hor göz-ile bakmağdur yigirmi elin ' ayıbını (10) yoklamak ya' nî halkuñ aħvâline muţtâlî' olmağ (11) için ardına düşüp bir yerinden ' ayıplarını

[69b] (1) arayup su'âl eylemekdür yigirmi birinci emânete (2) hıyânet idüp halkı aldamağ ya' nî emânet (3) vaz' i olan şeylere hıyânet itmek (4) huşuşen emânetu'l-lâh olan beş vağit (5) namâza hıyânet pek çokdur *ne'üzûbi'l-lâhi* (6) *te'âlâ* ve ehl-i 'iyâline ve hizmet-kârına ve (7) cârîyesine ve a'zâsına dağı hıyânet (8) itmekdür qalbinden âhîret havfı çıkmakğdur (9) ya' nî dünyâda envâ' -i fesâd işleyüp âhîret (10) ' azâblarından havf itmeyüp ve başına (11) gelecek aħvâlleri fikir eylememekdür ve muşannif

[70a] (1) merhûm bu aħlâk-ı zemîmenüñ qalbinden (2) iħrâcına iki 'ilâc-ı 'ameli ol ki bunlarıñ (3) zıddları olan aħlâk-ı hamîde ile hüylanup (4) ve 'amel itmekdür ve biri 'ilâc 'ilmidür evvel ki (5) zemîmenüñ haqqında vârid olan âyât-ı (6) Qur'âniyye ve hadîş-i nebeviyye ve te'emmül ile okuyup (7) anuñ ile dağı def' itmekdür ve yetmiş sekiz (8) 'aded aħlâk-ı hamîdenüñ ya' nî Tañrı (9) ve resûlinüñ mediğ eyledükleri güzel (10) hüylarıñ dağı yigirmi bir 'aded re'islerini (11) ağız idüp taşriğ buyurmuşlardur

[70b] (1) her kim bu hüylarla hüylana ve qalbini bezer ise (2) el-cümle yetmiş sekiz güzel hüyi hüylanmış (3) olur evvelki şâbir ya' nî belâlara ve miğnetlere (4) ve marâzlara ve musibetlere katlanalar kimseye (5) şikâyet itmeyeler cezâ' itmeye[ler] ikinci tefvîz (6) cem' -i umûrın Haqq Te'âlâya işmarlamağdur (7) üçüncü şükir ya' nî Haqq Te'âlânuñ ni' metlerini bilüp (8) ve cemî' a'zâsını şer'a uydurup (9) ve muğabelesinde qulluğ ve 'ibâdet (10) idüp ve bundan soñra diye ki yâ Rabbi (11) ben saña gereğ gibi qulluğ itmege kâdir degülem deyüp

[71a] (1) 'acizini i'tirâf itmekdür dördüncü havf ya' nî (2) Allâhu Te'âlâdan korqup günâh eylememekdür (3) ve geçen aħvâlleri dâ'imâ fikir idüp teessüf (4) çekmekdür beşinci ricâ ya' nî Haqq Te'âlânuñ (5) dâ'imâ fikir idüp rahmetüñ umup hüsn-i (6) zann eylemekdür altıncı kazâyâ rızâ taraf-ı (7) haqqdan gelen her dürlü kazâyâ râzî olup (8) ğâyet şâbir eylemekdür yedinci dünyâdan i' râz (9) ya' nî dünyâ zevklerine muğabbet eylemeyüp âhîret (10) zevklerine gönül virmekdür sekizinci kanâ' at (11) ya' nî azacığ ' işe ve şafâyâ kanâ' at idüp

[71b] (1) ziyâdesine tâlib olmamağ tokuzuncu (2) cömerd olmağ ya' nî mālmuñ zekâtını vermede (3) ve sâ'ir haqqu'l-lâh olan yerlerde ve mümkün (4) olduğı mertebe fuğarâyâ in'âm eylemekdür (5) onuncu zikir-i minnet ya' nî her işledüğü a' mâl-i (6) şâlihât Haqq Te'âlâdan olduğun añup (7) kendinüñ bir şey'e kâdir olmadığımı (8) bilmekdür on birinci ihlâş ya' nî cem' i eyledüğü (9) 'ibâdât ta'ât mücerred rızâ-yı haqqı (10) taşşil için idüp cennet ricâsından (11) ötüri ve cehennem havfından ötüri itmemek

[72a] (1) dür hâşılı her şeyde niyyet-i hâlişeye (2) muhtâcdur on ikinci tevekkül ya' nî rızık (3) huşuşında Haqq Te'âlâyâ şıgunup (4) şan'ata ve mālına ve kuvvetine ve ağasına (5) ve efendisine ve aşla kimesneye tayanmamağdur (6) ve 'ilmi nâfi' taşşiline ve neşrine sa'y eylemekdür (7) on üçüncü tevâzu' ya' nî kendüni cümleden (8) alcağ görüp kibir itmemekdür on dördüncü (9) naşihat ya' nî ğayri kimselerüñ eyü (10) olduğun isteyüp ve bilmediklerini (11) bildürmekdür on beşinci hüsn-i zann mümkün olduğı

[72b] (1) mertebe mü'minler sū' -i zann itmeyüp (2) hüsn-i zann itmekdür on altıncı 'afv ya' nî (3) kendi haqqında itdikleri eksiklikleri (4) her vecih ile 'afv itmekdür on yedinci (5) haqqı qabül ya' nî haqq olan kelâmları her kimden (6) işidürse qabül idüp teslim olmağ (7) on sekizinci hağâsını i'tirâf ya' nî her (8) bilmedükleri nesneleri öğrenüp 'âr (9) itmemekdür ve bilürem deyü iddiâ' itmemekdür on (10) tokuzuncu nefse muğalefet ya' nî gönli (11) ve nefsi ârzü itdüğü şeylere virmeyüp

[73a] (1) şâbir eylemekdür yigirminci kendi 'aybına (2) meşğül olmağ ya' nî dâ'imâ kendi aħvâl-i (3) aħvâline meşğül olup tefekkür idüp (4) ğayri kimselerüñ 'ayıplarına muğayyed olmayup (5) i' râz itmekdür yigirmi birinci tevbe itmek ya' nî (6) tevbenüñ üç şart vardır biri[nci] oldur ki (7) itdüğü günâhlara pişimân olmağ ikinci Haqq (8) Te'âlâdan korqmağdur üçüncü bir dağı günâh (9) itmege 'azim itmekdür Haqq 'âbid ise (10) helâlleşüp Haqq Te'âlâ ise kazâsı olanuñ (11) kazâsın ve keffâret olanuñ keffâretüñ

[73b] (1) itmekdür tevbe budur imdi benim cânım (2) muşannif merhûm rahmetu'l-lâhu 'aleyh bu (3) aħvâl-i qalbiyyeyi bu minvâl üzere cem' i (4) idüp erkege ve 'avrata ve cemî' mükelleflere (5) vaşiyetim oldur ki zikir olunan aħlâk-ı (6) zemîmeden qalblerini pāk idüp ve (7) zıddları olan aħlâk-ı hamîde ile (8) bezeyeler didüğü murâdı uşul (9) olmayınca fūrüg olmaz dimekdür (10) uşul didükleri ise qalbler aħvâlidür (11) fūrüg didükleri taşra aħvâlidür murâd[1]

[74a] (1) a' māl-i zāhiredür fūrūğdur imdi (2) herkese lāzımdur ki bunları bir hoşca (3) geregi gibi hıfız idüp mücib[i] ile 'amel (4) ideler ve bundan şöña ma'lüm ola ki (5) cümle günāhlarıñ başı on ikidür yedisi (6) qalbiñ günāhidur qalbde cereyān ider (7) ve beşi diliñ günāhidur ki dilde cārī (8) olup qalbde olan yedinüñ evvelkisi (9) küfür zıddı imān ikinci bid'at zıddı (10) i' tikkād ehl-i sünnet üçüncü riyā zıddı (11) ihlāş dördüncü kibir zıddı tevāzu'

[74b] (1) beşinci hased zıddı naşihat altıncı buhul (2) zıddı saḥā yedinci isrāf zıddı eylemek (3) ve dilde olan beşin evvelkisi kelime-i (4) küfür zıddı ikinci küfür zıddı sövmemek süküt üçüncü ḥaṭā zıddı (5) itmemek dördüncü kızib zıddı ṭoğrı (6) söylemek beşinci ğıybet zıddı söylememek (7) ve diliñ söylemek ile olan günāhları (8) fi'l-cümle yetmiş günāhdur velākin Çelebi (9) Efendi rahmetu'l-lāhi te'ālā aleyhi bu yetmişüñ (10) içinden on kadar güzidelereñ intiḥāb (11) idüp ve secüp Risāle-i Latīfesinde

[75a] (1) zikir buyurmuşlar aña bināen ki her kim dilini (2) bu on günāhdan ḥalāş iderse cümleden (3) ḥalāş olmuş olur Rabbi'l-'ālemīn (4) cümlemüze ihlāşa muḥārinet ile kemāl-i (5) ihtirāzıñ müyesser eyleye āmīn evvelkisi (6) kızib ya'nī yalan söylemek ya'nī yalanuñ (7) her bir envā'in söylemek ikinci ğıybet (8) ya'nī bir kimsenüñ 'aybın söylemek (9) sövmek bir ṭarīk ile üçüncü maşḥaralık (10) ya'nī dili alup istihzā itmek dördüncü (11) kendini övmek ya'nī ḥalk kendin begenüp medih

[75b] (1) eylesünler deyü kendin övünmekdür beşinci (2) fuḥuş söylemek ya'nī her bir 'ayublu nesnelere (3) adı ile söylemekdür meger bir veche (4) ile eglemeyeler ve bunuñ envā'i çoğdur (5) altıncı bir kimseyi nā-ḥaḥḥ yere incitmek ya'nī (6) dili ile ḥalkı kendi ḥāline ḳomayup (7) nā-ḥaḥḥ yere incitmekdür yedinci sövmek (8) ya'nī anāya ataya sövmek mel'ün kāfir (9) demek gibi bunuñ daḥı envā'i çoğdur (10) sekizinci 'ahdiñ bozmaḥ ṭoḳuzuncu (11) ḥalf ya'nī va'desine ḥilāf itmekdür

[76a] (1) ve 'alāmet-i nifāğdur [on] elfāz-ı küfür ya'nī (2) elfāz-ı küfür envā'ımuñ her birini söylemekdür (3) Rabbim cümleyi hıfız eyleye imdi ma'lüm olsun ki (4) her kişi 'amelini nefsi emmāre şıfatlarından (5) şaḳlamak elbette lāzımdur zīrā kişinüñ (6) 'ameli dünyādan āhirete iletcek metā'idur (7) bunda bir hoşca muḳayyed olup eyüsin (8) secüp yaramazın birağup eyüsin (9) alup götürüp ol 'āleme iletmek gerekdür (10) tā ki yarın ḥazrete 'arz olıcaḳ yüzine (11) urulmaya zīrā kişi 'amellerüñ Ḥaḳḳ ḥazretine

[76b] (1) 'arz olacağın ve terāziye ṭartılacağın (2) ve 'araşatda geleceğün taşavvur ve fikir itmek (3) lāzımdır yoḥsa yarın pişimān olunur (4) imdi kişiyere ertegi peşimānlık fā'ide (5) virmez imdi cennete şālāhiyye yolundan (6) gidilür ve cehenneme fıḣ-ı fücür yolundan (7) gidilür imdi ey mü'min nefsi muṭma'innenüñ (8) cennet yoludur ve şıfatları ḥayā ve saḥā (9) ve şecā'at ve ḥilim ve tevāzu' ve mürüvvet (10) ve ḳanā'at ve şabır ve şükür eger bu ṭoḳuz (11) şıfat ile ḥüylanup taḥşil idüp

[77a] (1) ele getürdüñ ise her birisi altundan (2) birer zencirdür ṭoḳuz a'zāya ṭaḳup (3) melekleriñ eline virüp cennete çeküp (4) giderler yolda 'inād idüp ṭayanup (5) zencirleri birer birer kırmazsañ sa'adet (6) senüñdür ve eger zencirleri kırup yolda (7) ḳalursañ şeyāṭin ḥarāmileri (8) seni ṭutup kendi zencirlerine geçürüp (9) cehennem yoluna çekerler *ne'üzübi'l-lāhi te'ālā* (10) ve nefsi emmārenüñ yolu cehennem yoludur (11) ve şıfatları ve ḥüyları hevā ve ḳazāb

[77b] (1) ve şehvet ve hırş ve buhul ve 'ucub ve (2) kibirdür her biri bunlarıñ demürden (3) birer zencirdür derd-mend insānuñ (4) yedi şeyṭānuñ eline virilmiş olur (5) cehenneme çeküp gider eger bunlar birer birer (6) kırılınca yedilmeyüp ardınca gitmez iseñ (7) kendini nefsi emmāraye uymağdan ḥalāş (8) idüp cehennem yolundan çıḳmış olursın (9) ve illā bunları biri bāḳi ḳalursa ḥāl[i] (10) müşkil olur ve daḥı nefsi emmāre ki (11) bu yaramaz ḥulḳlardan ki zikir itdim yedirir

[78a] (1) ḳorḳulsa ve ol zencirleri birer birer (2) kırsa lākin ol eyü ḥulḳlar kim zikir itdim (3) ṭoḳuzdur anlar ile ḥulḳlanmasa ol kişinüñ (4) nefsi nefsi-i mülhime ve nefsi-i muṭma'inne olup (5) kırgırlamaḳ lāyık ve müstaḥaḳḳ olamaz ammā bunu (6) daḥı taḥḳiḳ bilen kişi nefsinin nefsi-i (7) emmārelikten döndürmeyince şaḳilikden (8) ḳurtulmaḳ mümkün degildir ve her kim ki nefsi-i (9) emmārede bedeni şehrine sözüñ geçürmedi (10) ise şekk ve şübhesiz ol kişi (11) yā fāsiḳdur yā münāfiḳdur ve daḥı imān

[78b] (1) üç mertebedür biri imān-ı 'avām cāhil[i] (2) esfel-i sāfilindür ya'nī andan aşağa (3) imān olmaz zīrā bundan aşağa olan (4) cehenneme gider dimekdür imān-ı 'avām (5) cāhil taḳlīd bi'l-lisān ve taşdıḳ-i bi'l-qalbdür (6) Resūlu'l-lāhu 'aleyhi's-selām buyurur imān (7) inanmağdur Allāhu Te'ālāya ve feriştelere (8) ve ḳıyāmet ḳopmasına ve ḥayr ve şerr Allāhu (9) Te'ālānuñ taḳdīr ile idüğine dil ile (10) iḳrār idüp ve gönül ile inanmağdur

[79a] (1) bundan aşağı imān olmaz ikinci imāna (2) imān-ı ḥaşş dirler bu oldur ki bunlara (3) iḳrār ve i' tirāf itdikden şöña anda (4) *fıraḳ-ı ḳāle* dirler birden fıraḳları 'aḳāide (5) ya'nī i' tikkādındadır eger sen daḥı (6) i' tikkādın anlarıñ i' tikkādı gibi iderseñ (7) ol mezhebden olursın fi Şaḥīḥ (8) ü'l-Buḥāri ve Müslim Bāḳi Kütübü's-sitte'an (9) 'Abdu'l-lāh bin 'Ömer raḳıya'l-lāhu te'ālā *'anhumā* (10) *ennehu ḳāle Resūlu'l-lāhu şalla'l-lāhu te'ālā 'aleyhi ve sellem* (11) *leye' tiyenne 'alā ümmetī kemā etā 'alā benī İsrā'il*

[79b] (1) *hazvū'nna'li bi'n-na'li hatta in kāne minhum men* (2) *ettā ümmehu 'alāniyeten lekāne fī ümmeti men yesneu* (3) *zalike ve inne benī İsrā'ile teferrekat 'alā işneyi* (4) *ve seb'ine milleten ve seteferiku ümmeti 'alā selāşin* (5) *ve seb'ine milleten kullühüm fi'n-nāri illā milleten* (6) *vāhideten kālū men hiye yā Resūla'l-lāhi kāle mā* (7) *enā 'aleyhi ve eşhābi şadağa Resūla'l-lāh imdi* (8) bu ümmet yetmiş üç fırka olduğuna bu hadis-i (9) şerif delildir imdi bu araya gelince iki (10) 'ilim beyān olundu ve bir miqdār a' māl-i zāhirenüñ (11) 'ilmini beyān idelim imdi ma'lüm olsun ki

[80a] (1) namāzda ta'dil-i erkān İmām-ı Yusuf İmām [-ı A'zam] (2) ve İmām-ı Şāfi' i ve İmām-ı Mālik ve İmām-ı (3) Ahmed *rahimehumu'l-lāhu te'ālā 'aleyhim ecma'in* (4) kâatlarında farzdur ve İmām-ı A'zam ve İmām-ı Muḥammed (5) rahmehuma'l-lāh kâatlarında vācib ta'dil-i erkānuñ (6) evvelkisi rükū'a vardukdā subḥāna'l-lāh (7) diyecek kadar tırnağ ikinci rükū' dan (8) kalkdukdā subḥāna'l-lāh diyecek kadar ayak (9) üzere tırnağ gerüden gören ādem (10) kıyāmda tırur zann ide üçüncü başın (11) secdeye kōdukdā subḥāna'l-lāh diyecek kadar

[80b] (1) tırnağdur dördüncü başın secdeden (2) kaldırdıkdā iki secde arasında taḥiyyāta (3) oturur gibi [tırnağdur] [beşinci] başın tekrār secdeye kōdukdā (4) subḥāna'l-lāh diyecek kadar tırnağ bu beş (5) maḥallde zikir olunan ta'dil-i erkānı terk (6) iden ādeme otuz za[rā]rı vardır deyü (7) Birgüvī Muḥammed Efendi rahmetu'l-lāhu te'ālā Mu'addilü's- (8) şalāt ismi ile müsemma olan risālesinde (9) zikir itmişdür evvelkisi fakīr olmağa (10) sebebdür ikincisi āḥiret 'ulemāsı buğz (11) itmege sebep olur üçüncü şehādetden

[81a] (1) düşer dördüncü bir ādem bir ademi ta'dil-i (2) erkānsız namāz kılar iken görüp ve inkārına (3) kâdir inkār itmese ol ādemüñ günāhına (4) sebep olur beşinci izhār-ı ma'şiyet (5) itmiş olur altıncı kıldığı namāziñ tekrār (6) i'ādesi lāzım olur ya'nī vācib (7) olur yedinci soñ nefesde imānsız (8) gitmege sebep olur sekizinci namāz hırsız (9) olur toközuncü namāziñ şevābını gidermege (10) sebep olur onuncü kabül olmağa sebep (11) olur on birinci noķşān üzere olur

[81b] (1) on ikinci melā'ike-i kirām eski bez gibi (2) yüzine ururlar on üçüncü sū'-i edeb itmiş (3) olur on dördüncü ḥā'ib-i ḥasir olur (4) on beşinci 'ibādet kıyāmet gününde (5) kabül olmamağa sebep olur [on altıncı] on yedinci (6) bir büyük ādem ta'dil-i erkānı terk eylese (7) ve bir cāhil görse ol cāhile ta'dil-i (8) erkānsız kıldırmasına sebep olur (9) on sekizinci imāma muḥālefet itmiş olur (10) on toközuncü intikālātdē olan (11) sünnetleri terk itmiş olur yigirminci

[82a] (1) ezkārda umūr-ı mekrūhanuñ birini (2) itmiş olur yigirmi birinci Allāhu Te'ālāyı (3) gāzaba getirmiş olur yigirmi ikinci (4) şeytānı sevindirmiş olur yigirmi (5) üçüncü cennetden ırağ olur yigirmi (6) dördüncü cehennemeye yakın olur yigirmi (7) beşinci kendi nefesine ḥiyānet itmiş (8) olur yigirmi altıncı nefsinı tencis itmiş (9) olur yigirmi sekizinci peygamber 'aleyhi's-selāmı (10) kabri içinde maḥzūn itmiş olur yigirmi (11) toközuncü giçeyi ve gündüzi şāhid

[82b] (1) tıtmış olur otuzuncü maḥlūkātā ḥiyānet (2) itmiş olur ya'nī ol ādemüñ sebebi (3) ile yağmur yağmaz ve ot bitmez ve daḥı peygamber (4) 'aleyhi's-selām buyurdu beş nesne orucı (5) bozar ya'nī şevābını giderür maḥv ider evvelkisi (6) gıybet ikinci yalan söylemek üçüncü (7) koğuculuğ itmekdür dördüncü yalan yere (8) and içmek beşinci şehvet ile ḥatunlara (9) ve oğlanlara nazar itmek ḥalk bu hadis-i (10) şerifden gāfillerdür bu beş nesne orucı (11) bozar lākin kâzāsı lāzım gelmez ammā şevābindan

[83a] (1) maḥrūm olur ve daḥı elli dört farz (2) vardır bunlar 'ilm-i ḥāl bunlardur mü'min-i (3) muvaḥḥid muḥaḥḥak muḥallidlikden kurtulmuş (4) bunları bilendir bilmeyen cāhildir ve ebterdir (5) du'ā-yı imān *āmentü bi'l-lāhi ve melā'iketihī* (6) *ve kütübihī ve rusūlihī ve'l-yevmi'l-āḥiri ve bi'l-kaderi* (7) *ḥayrihi ve şerrihi mine'l-lāhi te'ālā* du'ā-yı İslām (8) *rađitü bi'l-lāhi Rabben ve bi'l-İslām-ı dīnen* (9) *ve bimuḥammedin 'aleyhi's-selāma Resūlen nebīyyen ve bi'l-Kur'āni* (10) *imāmen ve bi'l-Ka'beti kıbleten ve bi's-şalāti ve's-şavmi* (11) *ve'l-ḥacci ve'z-zekāti ferīdaten ve bi'l-mü'minīn*

[83b] (1) *iḥvānen ve bi's-şiddiki ve'l-farūki ve zi'n-* (2) *nüreyni ve'l-mürteza e'imeten rıdvānu'l-lāhi te'ālā* (3) *'aleyhim ecma'in* namāziñ farzları ḥadeşden (4) ṭahāret necāsetden ṭahāret setrü'l-'avret (5) ve istiḥbāli'l-kible vaqt-i şalāt niyyet-i şalāt (6) tekbir iftitāḥ-ı kıyām kırā'at rükū' merreten sücūd (7) merreteyni ka'de-i āḥire miqdārı teşehhüd (8) şifāt-ı zātiyye Allāhu Te'ālā *mevcūd [vucūdün] bi-vucūdihi* (9) *kadīm bi-kademihī bekin bi-beka'ihī vāhidun bi-vāḥdāniyyetihī* (10) *muḥalifun li'l-ḥavādişi kâ'imun bi-nefsihī şifāti* (11) *şübūtiyyetihī Allāhu Ḥayyun bi-ḥayātihi 'ālimun bi'ilmihī kâdirun*

[84a] (1) *bi-kudretihī semī'un bi-semi'hi beşirun* (2) [*bibeşarihi*] *mürīdun bi-iradetihī mütekellimun bi-keleminihī mükevvinun* (3) *tekvīnihī* farz'u'l-vuzū' ellerin yumağ kolları (4) ile bile yüzün pāk yumağ başınuñ (5) dört bölüğine bir bölüğine mesih itmek (6) ayakların yumağ tobuğları ile bile gūslüñ (7) farzları ağızın yumağ burnun yumağ cümle (8) bedeniñ yumağ teyemmümüñ farzları niyyet (9) itmek ellerin toprağa başup yüzine (10) sürmek daḥı kollarına sürmek (11) orucüñ farzları niyyet itmek yemegi içmegi

[84b] (1) terk itmek ardını önünü hıfız itmek (2) haccañ farzları niyyet itmek vaqt-i (3) 'arefe Ka' beyi tavâf itmek zekâtın (4) farzı niyyet itmek tafşil-i imân on ikidir (5) tekrîm Allâhu Te'âlâ hüccet-i delîl *elhamdü'l-lâhi rabbi'l-* (6) 'âlemîn kul e'uzu birabbi'n-nâs melik' n- (7) nâsilâhi'n-nâs peygamber 'aleyhi's-selâm (8) Muhammedü'l-Muştafâ hüccet-i delîlim *ve kefa' bi'l-lâhi şehidâ* (9) Muhammedü'r-resûlü'l-lâh *ve mâ erselnâke illâ rahmeten* (10) *li'l-âlemîn ve mâ muhammedun illâ resûl* dînim dîn-i (11) İslâm hüccet-i delîlim *inne'd-dîne 'indâ'l-lâhi'l-İslâm*

[85a] (1) *ve rağitu lekumu'l-İslâme dîn* kitâbım Qur'an-ı (2) 'azîm [*elif, lâm, mim zâlike'l-kitâbu lâ reybe fih*] hüccet-i delîlim *huden li'l-muttekin el hamduli'l-lâhi'l-lezi* (3) *enzele 'alâ 'abdihî'l-kitâbe* kıblem Ka'be-i şerîf (4) hüccet-i delîlim *fe velli vecheke şaṭral mescidi'l-harâm* (5) *ve hayşu mâ kuntum fe vellü vucûhekum şaṭrah* (6) i' tikâdda mezhebim ehl-i sünnet ve cemâ'at (7) [hüccet-i] delîlim *ve enne hazâ şırâti mustekîmen fettebi'üh* (8) *ve lâ tettebi'û's-subule fe teferreka bikum an sebilih* (9) *zâlikum vaşşâkum bihi le'allekum tettekûn* 'amelde (10) mezhebim İmâm-ı A'zam hüccet-i delîlim *yâ eyyuhe'l-lezîne* (11) *âmenü men yertedde minkum 'an dînihî fe sevf*

[85b] (1) *ye'ti'l-lâhu bi kavmin yuḥibbuhum ve yuḥibbühühü ezilletin 'alâ'l-* (2) *mü'minîne e'izzetin 'alâ'l-kâfirîn* zürriyetim Âdem (3) 'aleyhi's-selâm hüccet-i delîlim *ve iz eḡaze rabbuke* (4) *min benî Âdeme min zuhûrihim zurriyyetehum ve eşhedehum* (5) 'alâ enfusihim *elestu birabbikum kâlû [belâ] şehidnâ* (6) *en teḡülü yevme'l-kıyâmeti innâ kunnâ 'an hazâ* (7) *ġâfilîn* milletim milletü'l-İslâm hüccet-i delîlim *inna'l-lâhe* (8) *ştafa' lekumu'd-dîne fe lâ temütunne illâ ve entum* (9) Müslimün ümmet-i Muhammedenem hüccet-i delîlim *kuntum hayra* (10) *ümmetin uḡricet li'n-nâsi te'murûne bi'l-ma'rûfi* (11) *ve tenhevne 'ani'l-munkeri ve tu'minûne bi'l-lâh mü'minem*

[86a] (1) haḡka hüccet-i delîlim *ulâ'ike humu'l-mü'minüne* Müslimânâm (2) elhamdü'l-lâh hüccet-i delîlim *yemunnüne 'aleyke en eslemü* (3) *kul lâ temunnü 'aleyve İslâmekum beli'l-lâhu yemunnu* (4) 'aleyküm *en hedâ kum li'l-îmâni in kuntum* (5) *şâdikîn* ve daḡı Allâhu Te'âlânın kelâm-ı (6) kadîminde zikir eylediġi peygamberleri yigirmi (7) Hazret-i Âdem Hazret-i İbrâhîm Hazret-i (8) Nûḡ Hazret-i Hüd Hazret-i Şâlih (9) Hazret-i İdris Hazret-i İsmâ'il (10) Hazret-i Ya'kub Hazret-i Yûsuf (11) Hazret-i Mûsâ Hazret-i Harûn Hazret-i

[86b] (1) Şu'ayb Hazret-i Zekerıyyâ Hazret-i Mûsâ (2) Hazret-i Dâvud Hazret-i Süleymân Hazret-i (3) İlyâs Hazret-i Yuşa Hazret-i Zülkif (4) Hazret-i Eyyub Hazret-i Yunus Hazret-i (5) 'İsâ Hazret-i Muhammed 'aleyhimu's-salât (6) ve's-selâm ihtilâf olanlar ücdür (7) Hazret-i Zülkarneyn Hazret-i 'Aziz (8) Hazret-i Loḡmân 'alâ'l-kavli *binübuvti hazihî's-* (9) *şelâseti'l-aḡireti şalavatu'l-lâhi 'aleyhim* (10) *ecma'in kâle ba'du'l-ulemâ'i yecibu 'ale'l-mü'mini* (11) *en ya'leme şıbyânihi ve nisânihi ve huddâmihi's-esmâ'i'l-*

[87a] (1) *enbiyâ' hümâ* leyse rumiyye beyân ider (2) ta'âm yedürmemekde ve yedürmede dört farz (3) dört sünnet ve dört edeb vardır (4) ammâ ikisi da'vâlar şifâ ikisi derd-i marâz (5) ve günehe imdi farz olan dördün evvelkisi (6) helâlden yemek ikinci rızḡımı Allâhdan (7) bilmek üçüncü yedüġine kanâ'at itmek (8) dördüncü yedüġi ta'âm muḡabelesinde (9) Allâhu 'azîmu's-şâna şükür ve 'ibâdet (10) idüp 'işyân itmemek sünnet olanın (11) evvelkisi bed'-i ta'âmda besmele dimek

[87b] (1) ikinci âḡirinde ḡamdele dimek üçüncü (2) ta'âm yerken diz üzerine oturmak (3) edeb olanın evvelkisi önünden yemek (4) ikinci kimse yedüġine baḡmamaḡ üçüncü (5) loḡmayı küccük itmek dördüncü ceyneyp (6) yutmaḡ şifâları iki evvelkisi soḡradan (7) düşeni yemek ikinci parmaḡlarını yalamaḡ (8) günâhları ve mekrûhları iki evvelkisi ziyâde (9) issi ta'âm yeyüp üfürmek ikinci (10) yedüġi etmegi ve ta'âmı ḡoḡlamaḡ ve daḡı ta'âmı (11) ḡoḡlamaḡ ve daḡı ta'âmın müsteḡabları iki

[88a] (1) evvelkisi tuz ile başlamaḡ ikinci tuz ile (2) ḡatim eylemek yetmiş iki derde devâdır nuḡile (3) mine'l-Bustânü'l-'ârifin mes'ele beş nesne gönli (4) öldürür ki evvelkisi ḡalkın maḡzlemesin (5) getürmek üçüncü namâzını vaḡitsiz kıлмаḡ (6) dördüncü ta'âmı şol eli-y-le yemek (7) beşinci yalan söylemek mes'ele beş nesne (8) yine gönli dirgürür evvelkisi 'âlimler ile (9) oturmak ikinci yetimlere şefḡat itmek (10) üçüncü oruc tutmak dördüncü az yemek (11) beşinci dünyâyı sev[me]mek Ebü Dâvud Tirmizî

[88b] (1) 'Abbâs rağıya'l-lâhu te'âlâ 'anhum rivâyet (2) ider Hazret-i Resûl-i Ekrem *şalla'l-lâhu te'âlâ* (3) 'aleyhi *ve sellem* buyurdu ki bir kimse eceli gelmiş (4) bir ḡastanın ḡalini şormaġa varsa (5) ol ḡastanın ḡatında yedi kerre asâl (6) Allâhu 'azîm *rabbe'l-arşı'l-azîm en yeşfiyeye* (7) dise Haḡḡ Te'âlâ ol ḡastaya ol marâzdan (8) şifâ virir Tirmizî bu ḡadış-i şerîf (9) ḡasendir didi ve ḡâkim Buḡârî şart (10) üzere şâḡihdir didiler Buḡârî şâḡihinde (11) Huḡzeyfeden rağıya'l-lâhu te'âlâ 'anhu Ebü Zerden

[89a] (1) rağıya'l-lâhu te'âlâ 'anhu rivâyet ider Hazret-i (2) Resûl-i Ekrem *şalla'l-lâhu te'âlâ 'aleyhi ve sellem* (3) döşegine girdikde *bismike'l-lâhümme eḡya* (4) *ve emütü* derdi ve uyḡudan ḡalkdıḡda (5) *elhamdü'l-lâhi'l-lezi eḡyânâ ba'de mâ emâtenâ ve ileyhi'l-* (6) *başe ve'n-nuşür* derdi mes'ele bir şey' (7) zabḡ idemese yine ol âdeme yedi (8) fâ'idesi vardır evvelkisi müte'allimün (9) fazlına nâ'il olur ikinci mâ-dâmki (10) meclisde otururken günâhlardan maḡbûs (11) olur üçüncü bu niyyet üzere evinden

[89b] (1) çıktığı gibi ol âdeme tâlib-i 'ilmi şevâbı (2) virilür dördüncü tâlib-i 'ilmi üzerine (3) nâzil olur beşinci mâ-dâmki ol âdem (4) ol meclisde diyenler aña ta'ât şevâbı (5) virilür altıncı dinleyüp münkesir olsa (6) gerek anuñ sevâbı büsbütün dirilür (7) elem çekdüğinden ötürü yedinci tâlib-i (8) 'ilmüñ şefâsını gördükde ol meclisde (9) cümle nakil olunan mesâ'il zabt itmege (10) taqayyüd ider Tenbihil-gâfilin[de] İmâm Ebû'l-leys (11) zikir eyledi mes'ele bir kimse niyyet-i gümrük

[90a] (1) virdigi akçeyi zekâtına tutsa farz-ı sâkiť (2) olur nuķile-i Bezzâziye mes'ele bir kimse kendi atına yâ Firengiñ (3) atı dise kâfir olur eger kendi mâlı (4) ise eger şatun aldı ise kâfir olmaz (5) *bismi'l-lâhir'rahmâni'r-râhîm* (6) farzıñ i' tiķadı farz ihlâsı farz (7) 'ilmi farz 'ameli farz miķdârı farz-ı vaķit (8) vaķtinde edâsı farz-ı kazâyâ ķorsan (9) kazâsın farz keffâretin lâzım olan (10) farzlarıñ keffâreti farz edâda ve kazâda

[90b] (1) niyyeti farz inkâr-ı küfür riyâsı harâm 'ucbi (2) harâm süm'ası harâm cehli harâm ya'nî (3) her bir zikir olunan farzlara câhid olacaķ (4) *hud men yecâhu* farzuñ i' tiķadı farz (5) ihlâsı farz 'ilmi farz 'ameli farz inkârı (6) küfürdür riyâsı harâm cehli terki harâm (7) vâcib vâcibüñ i' tiķadı farz ihlâs-ı (8) farz 'ilmi vâcib 'ameli vâcibdir inkârı (9) küfür riyâsı harâm cehli mekrüh taķrîm-i (10) terki mekrüh taķrîm-i sünnet sünnetiñ 'ameli (11) i' tiķadı farz ihlâsı 'ilmi sünnet

[91a] (1) 'ameli sünnet inkârı küfür riyâsı harâm cehli (2) mekrüh-ı tenzîhe mekrüh-ı tenzîhe terki müsteħab (3) müsteħabbuñ i' tiķadı farz ihlâs-ı farz (4) 'ilmi müsteħab 'ameli müsteħab inkârı küfür riyâsı (5) harâm cehli olayı terki olayı terk-i farzdan (6) evvel farz 'ilm-i hâldir farz icinde farz-ı (7) 'amelde ihlâşdur farzdan soñra farz (8) beyne'l-havf-ı ve'r-ricâdır harâm harâmuñ (9) i' tiķadı farz terkinde ihlâş farz (10) 'ilm-i farz terk-i farz inkârı küfür terkinde (11) riyâsı harâm cehli harâm fi'li harâm inkârı

[91b] (1) harâm mekrüh-ı taķrîmi ise i' tiķadı (2) farz-ı terkinde ihlâş-ı küfür terkinde riyâsı (3) harâm cehli mekrüh taķrîmi mekrüh-ı tenzîhe (4) i' tiķadı farz terkinde ihlâş-ı farz (5) 'ilm-i sünnet terki sünnet inkâr-ı küfür (6) terkinde ihlâş-ı farz cehli mekrüh-ı (7) tenzîhe müfsidüñ i' tiķadı farz terkinde (8) ihlâş-ı farz 'ilm-i farz terki farz inkârı (9) küfür terkinde riyâsı harâm cehli harâm fi'li (10) ve inkârı harâm ve daķı bilgil imân altıdır (11) evvel ĥudâya i' tiķad hem kitâba hem resüle

[92a] (1) haşre neşre i'timâd her işin ĥalığı ĥaķķdır (2) anı taķķik eylegil hem meleklere ĥizmetinde (3) kullarıdır eylegil pes Ĥudâ beş nesneyi (4) İslâma kılmışdır binâ ĥaccı tevĥidi (5) zekâtı şavm beş vaķit namâz beşin birin (6) terk iden Müslim degildir daķı imân (7) neydüğüni bilmeyen mü'min degil Rabbüm ol (8) ĥalĥıdurur kim bî-şebih bî-nażir benim (9) ol Aĥmed durur kim hem beşirdür hem nezir hem (10) kitâbım Rabbimüñ Ĥur'anıdır bî-reyb şekk (11) dînim dîn-i İslâmdur kim öldürür bedr-i münir

[92b] (1) milletindenim Resülün kıblem ol beytü'l-harâm (2) hem aşlım Âdem durur kim öldürür ebû'l-kebîr (3) i' tiķadda mezhebim ehl-i sünnet ve cemâ'at (4) mezhebi hem 'amelde mezhebim Nu'mân zi'l-'izzî'l- (5) kebîr yâ ilâhî eyle âsân bu cevâbı (6) size bize şol zamân kim şoralar (7) bizden bunu Münkir Nekir eşhedü dil (8) ile iķrâr ve ĥalb ile inanuram ki *en lâ ilâhe* ile (9) farz-ı vâcib sünnet-i müsteħab ĥalıcak ĥulluķ (10) idecek beden ile mâl ile ĥavlen ve fi'len (11) bir eĥad yoķdur *illâ'l-lâhu vâcibu'l-vücüd*

[93a] (1) olan Allâhu 'azîmu's-şân vardır 'ibâdet (2) ancak aña maĥşüşdur eşhedü dil ile (3) iķrâr ve ĥalb ile inanuram ki *enne Muĥammeden* (4) taķķik-i âĥir zamân peygamberi Ĥazret-i Muĥammed (5) 'aleyhi's-selâm 'abdu'l-lâh 'azîmu's-şânüñ (6) ĥulıdır insândandır yedi içdi nikâĥ (7) ile ĥatunlar aldı evlâdı oğlu kıızı (8) oldu Mekke-i Mükerrerede toĥdı Medîne-i (9) Münevverede âĥirete gitti kırķ yaşında peygamberlik (10) geldi altmış üç yaşında vefât (11) eyledi ĥâlâ Medîne-i Münevverede Â' işe-i

[93b] (1) şiddiķa rağıya'l-lâhu 'anhânuñ ĥücre-i şerifesinde (2) âb-dest ile kıbleye ĥarşu mübârek dizleri (3) üzerinde oturur ezân ve iķâmet (4) idüp namâz kılar lâkin teklifen degil telezzüzen (5) ve tene'ummân ve resûluhu insân ile cinne ĥaķķ (6) ile bâtlı ĥelâli harâmı dünyâ fâni olduğunu (7) âĥiret bâķi olduğun 'ilm-i ĥâl ta'lîm (8) için gelmiş peygamberidir *âmennâ ve saddaknâ*